

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK ZA SOCIJALNI RAD



Prevenција maloljetničke delinkvencije na području Općine Travnik

Magistarski rad

Kandidat : Ibrić Mirnesa
Broj indeksa : 933

Mentor : Prof. dr. Suada Buljubašić

Sarajevo, oktobar 2024.

SADRŽAJ :

I.	UVOD.....	3
II.	METODOLOŠKI OKVIR RADA	5
	II.1. Problem istraživanja.....	5
	II.2. Predmet istraživanja	6
	II.3. Ciljevi istraživanja.....	7
	II.3.1. Naučni ciljevi istraživanja	7
	II.3.2. Društveni cilj istraživanja	8
	II.4. Sistem hipoteza.....	10
	II.4.1 Generalna hipoteza.....	10
	II.4.2. Indikatori.....	10
	II.4.3 Posebne hipoteze.....	10
	II.5. Metode istraživanja	11
	II.6. Vremensko i prostorno određenje predmeta istraživanja.....	12
III.	UZROCI MALOLJETIČKE DELINKVENCije	13
	III.1. Teorije o kriminalitetu.....	14
IV.	ZNAČAJ PREVENTIVNIH AKTIVNOSTI U SUZBIJANJU MALOLJETNIČKE DELINKVENCije	23
	IV.1. Porodica	30
	IV.2. Odgojno – obrazovna ustanova (škola)	35
	IV.3. Centar za socijalni rad.....	38
	IV.4. Policija.....	41
	IV.5. Nevladine organizacije.....	43
V.	REZULTATI ISTRAŽIVANJA	45
VI.	ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	65
VII.	PRILOZI.....	67
VII.	LITERATURA	70

I. UVOD

Među mnogobrojnim izazovima i problemima s kojima se susreću mladi današnjice, jedan od najaktuelnijih socijalnih problema jeste maloljetnička delinkvencija. Uzimajući u obzir da je maloljetnička delinkvencija sve aktualnija, nažalost, danas sve češće govorimo o problemima s kojima se susrećemo u radu s mladima, kako djecom predškolske, tako i onom školske i adolescentske dobi.

Maloljetnička delinkvencija upućuje na postojanje nepovoljnih socijalnih okolnosti u kojima djeca odrastaju i traži vrlo kompleksnu intervenciju usmjerenu prema brojnim faktorima koji uzrokuju takvu pojavu (Bouillet, 2010).

Maloljetnička delinkvencija predstavlja ozbiljan društveni problem koji pogađa sve generacije društva. Posljedice prisustva maloljetničke delinkvencije u društvu mogu imati dugotrajne posljedice kao što su kriminal, narušavanje društvenih normi i vrijednosti te značajne emocionalne, ekonomske i druge posljedice.

Koliko god se trudili da razumijemo ponašanje djece i maloljetnika moramo biti svjesni da svi oblici ponašanja imaju određene faktore koji su doveli do tog.

Naime, zatvaranje očiju pred problemima i izazovima današnjice nije rješenje, već bi se cijela društvena zajednica trebala što više educirati i osjećati empatiju prema takvim, devijantnim slučajevima jer djeca nisu kriva što su tijekom života bila odgajana na načine koji nisu zadovoljavajući za njihov zdrav rast i razvoj, kako psihički, tako i fizički. Naprosto, dijete u najvećoj mjeri uči modeliranjem, odnosno, kroz obrasce ponašanja koje vidi od roditelja i drugih osoba iz okoline te prema njima stvara svoje vlastite obrasce ponašanja, koja u nekim slučajevima prerastu u devijantno ponašanje.

U Bosni i Hercegovini se nakon ratnih dešavanja (1992. - 1996.) primijetio veliki porast pojave delinkventnog ponašanja među maloljetnicima. U tom periodu, dolazak maloljetnika u sukob sa zakonom u većoj je mjeri rezultirao krivičnim postupkom i izricanjem mjera za počinjena djela, dok su se u manjoj mjeri provodile aktivnosti preventivnog karaktera.

Donošenjem Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH (2015.) utvrđen je put praksama koje su u najvećoj mjeri usmjerene na prevenciju činjenja, kako lakših djela, tako i na prevenciju samih krivičnih djela. U širem smislu ova praksa se odnosi ne samo na reakcije nakon dolaska djece u sukob sa zakonom, nego i na utvrđivanje i tretman elemenata koji mogu dovesti do devijantnog ponašanja.

Savremeni pristup u razumijevanju i rješavanju maloljetničkog prijestupništva se temelji na pravovremenoj identifikaciji rizičnih faktora koji doprinose razvoju delinkventnog ponašanja, kao i identifikaciji i razvijanju zaštitnih faktora kojim se nastoji eliminisati ili smanjiti devijacije u ponašanju.

U savremenom društvu, prevencija maloljetničke delinkvencije zahtijeva multidisciplinarni pristup koji podrazumijeva saradnju između porodice, škole, policije, organa starateljstva i nevladinih organizacija. Ovaj rad će istražiti primjere dobre prakse i ponuditi preporuke za unapređenje postojećih strategija prevencije, sa ciljem stvaranja sigurnijeg i pravednijeg društva za sve članove zajednice.

Razumijevanje uzroka maloljetničke delinkvencije i primjena efikasnih preventivnih mjera su ključni koraci u smanjenu pojave delinkventnog ponašanja. Kroz analizu relevantnih teorijskih okvira i empirijskih istraživanja, ovaj rad nastoji da doprinese boljem shvatanju fenomena maloljetničke delinkvencije i identifikaciji najboljih praksi za njenu prevenciju.

II. METODOLOŠKI OKVIR RADA

II.1. Problem istraživanja

Kako u svim društvima tako i u Bosni i Hercegovini prisustvo adekvatnih programa prevencije maloljetničke delinkvencije je od velikog značaja.

Sposobnost efikasnog rješavanja nesuglasica jedna je od mnogih vještina kojima terapeuti, psiholozi, sociolozi nastoje podučiti mlade kroz različite oblike terapija. Oni pomažu mladima u određivanju temeljnih problema koji utiču na njihove odnose i daju strategije za konstruktivno rješavanje svađa koje se mogu pojaviti. Ovo ima potencijal da spriječi da čak i relativno mali sukobi prerastu u značajnije probleme.

Primarni cilj prevencije je pomoći djeci i mladima da bolje razumiju i prepoznaju oblike devijantnog ponašanja kod sebe i drugih, kako bi se takvi oblici ponašanja na vrijeme uklonili.

Rad na prevenciji maloljetničke delinkvencije predstavlja prioritet u većini društava, a samim tim i u općini Travnik. Na području općine Travnik, rad na prevenciji maloljetničke delinkvencije je složen proces koji se odvija i usavršava dugi niz godina kroz nivoe vladinih i nevladinih organizacija koje su zadužene za rad sa maloljetnicima koji dođu u sukob sa zakonom. Stoga je potrebno posvetiti dovoljno pažnje i podrške u realizaciji preventivnih programa koji će ako ne eliminisati, onda ublažiti i smanjiti pojavu maloljetničke delinkvencije.

II.2. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja uglavnom je određen u samom naslovu teme istraživanja, a to je, „Prevenција maloljetničke delinkvencije“.

S obzirom na samu temu rada, u ovome ćemo se radu osvrnuti na različite teorije devijantnoga ponašanja. Njih možemo podijeliti na biološke, psihološke i sociološke teorije, no one se onda ponovo granaju na različite podteorije. U skupinu s biološkim teorijama svakako možemo dodati i psihijatrijski pristup devijantnosti, kao i klasično psihološko objašnjenje devijantnosti. S druge pak strane, kada govorimo o sociološkim teorijama devijantnoga ponašanja, važno je ubrojiti teoriju anomije i strukturalnog pritiska, konfliktnu teoriju, teorije etiketiranja i kontrole te teoriju učenja ili socijalizacije. Razlika između bioloških i socioloških teorija devijantnoga ponašanja jest u tome što sve „biološke teorije polaze od pretpostavke da biološki faktori uzrokuju u potpunosti ili djelomično kriminalno ponašanje. Teorijska objašnjenja uzročnosti kriminalnog ponašanja predstavnici pronalaze u biološkim karakteristikama čovjeka. Smatraju neke ljude 'rođenim zločincima' zbog njihovih tjelesnih karakteristika“ (Šiško, 2020: 24). S druge pak strane, sociološke teorije okrenute su društvu, društvenim normama i pravilima, očekivanim ponašanjima pojedinaca ili dr.

II.3. Ciljevi istraživanja

U okviru određivanja ciljeva ovog istraživanja razlikujemo dvije grupe ciljeva istraživanja, a to su :

- Naučni ciljevi istraživanja
- Društveni ciljevi istraživanja

II.3.1. Naučni ciljevi istraživanja

Svako istraživanje ima za cilj da pridobije naučno saznanje određenog obima i nivoa, čime doprinosi širem razumijevanju svijeta oko nas. U skladu sa osnovnim principima naučne djelatnosti, svaka istraživačka aktivnost bi trebala da bude usmjerena prema unapređenju ljudskih života i opštem društvenom blagostanju. To podrazumijeva ne samo sticanje novih informacija, već i primjenu tih saznanja u rješavanju konkretnih problema s kojima se zajednica suočava. Na taj način, nauka ne samo da obogaćuje naše razumijevanje, već i aktivno doprinosi boljim uslovima života.

Naučni ciljevi su zadani nivoi naučnog saznanja koji se nastoje ostvariti kroz sprovođenje naučnih istraživanja, a koji će biti sažeti u samim rezultatima istraživanja. Naučni ciljevi su zadati nivoi naučnog saznanja koji se namjeravaju ostvariti naučnim istraživanjem i koji će biti sadržani u rezultatima istraživanja. Naučna deskripcija može imati razne domete i obuhvate, ali je ona prvi bitan, nužan nivo naučnog saznanja koji je uslov svih ostalih nivoa.

Naučni ciljevi istraživanja imaju ulogu da doprinesu razvoju nauke, teorija i programa prevencije maloljetničke delinkvencije. S obzirom na temu predmeta istraživanja, mogući naučni ciljevi istraživanja su :

- Naučna deskripcija – naučna deskripcija se odnosi na detaljno opisivanje i dokumentovanje fenomena ili procesa koji se istražuje. Predstavlja osnovni korak u istraživanju jer pruža temelj za dalju analizu, interpretaciju i formulaciju hipoteza. Deskriptivni cilj se ogleda u opisivanju poslova koje obavljaju stručni radnici škole, Organa starateljstva ili policije čiji je cilj poboljšanje kvalitete života maloljetnika u porodici / zajednici kroz rješavanja i prevenciju delinkventnog ponašanja.

- Naučna eksplikacija – naučna eksplikacija kao naučni cilj istraživanja odnosi se na objašnjavanje i razjašnjavanje pojmova, fenomena ili teorija. Cilj je objasniti značenje, strukturu i relaciju između različitih aspekata kao što je identificiranje uzroka i posljedica, odnosno razumijevanje uzročno posljedičnih veza i mehanizama koji stoje iza fenomena. Naime, naučno eksplicitni cilj jeste utvrditi uzrok delinkventnog ponašanja i uloge stručnog osoblja škole, Organa starateljstva u rješavanju problema, odnosno poremećaja u ponašanju.
- Naučna klasifikacija i tipologizacija – naučna klasifikacija i tipologizacija su metodološki alati koje se kriste u naučnim istraživanjima za organizovanje i sistematizaciju podataka. Po pravilu naučna klasifikacija i tipologizacija ide zajedno s naučnom deskripcijom. Cilj se ogleda u naučnom akcentiranju na vrste konflikta koje se pojavljuju između mladih, te njihovog odgovora na stresni podražaj i osjećaj bespomoćnosti. Različiti faktori mogu doprinijeti tome da konflikti još ojačaju i dovedu do pojave devijantnog, kriminalnog i nasilnog ponašanja ili eventualno smanji njihov učinak uz adekvatnu podršku u ovom slučaju prevenciju.

II.3.2.Društveni cilj istraživanja

Društveni ciljevi istraživanja odnose se na specifične svrhe i ishode koje istraživanje želi postići u kontekstu društva. Društveni cilj u prevenciji maloljetničke delinkvencije fokusiran je na smanjenje broja mladih koji ulaze u sukob sa zakonom i na pružanju podrške za njihov zdrav razvoj. Ključni društveni ciljevi su :

- Smanjenje stope delinkvencije, odnosno prevencija i smanjenje učestalosti krivičnih djela među mladima.
- Unapređenje i dodatna edukacija obrazovnog sistema s ciljem ranog otkrivanja faktora rizika koji dovode maloljetnika do problema ili poremećaja u ponašanju.
- Pružanje podrške porodicama u riziku, kako bi se stvorila stabilno i sigurno okruženje za odrastanje djece i mladih.
- Promoviranje te razvoj socijalnih vještina i emocionalnih vještina kod mladih kako bi se bolje nosili sa izazovima i pritiscima svakodnevnog života.

- Jačanje zajednice kroz razne programe i inicijative koji promovišu pozitivne vrijednosti i ponašanja. Problem delinkvencije kod mladih nije isključivo privatni problem, nego i društveni te je neophodna edukacija građana o adekvatnoj prevenciji maloljetničke delinkvencije.

Ovim ciljevi su usmjereni ka stvaranju podržavajućeg okruženja koje može pomoći mladima da izbjegnu delinkventno ponašanje i razviju se u odgovorne i produktivne članove društvene zajednice.

II.4. Sistem hipoteza

II.4.1 Generalna hipoteza

Preventivni rad je značajan za formiranje pozitivnih stavova kod djece i mladih što značajno doprinosi smanjenju pojave maloljetničke delinkvencije.

II.4.2. Indikatori

Indikatori predstavljaju pisani iskazi anketiranih stručnjaka koji sprovode prevenciju maloljetničke delinkvencije na području lokalne zajednice.

II.4.3 Posebne hipoteze

- Preventivni programi u odgojno - obrazovnim institucijama doprinose prevenciji vršnjačkog nasilja i devijantnog ponašanja.
- Vannastavne aktivnosti su značajne za prevenciju maloljetničke delinkvencije.
- Porodica ima značajnu ulogu u prevenciji maloljetničke delinkvencije kroz uviđanje ranih faktora rizika.
- Aktivno prisustvo stručnih lica, naročito Organa starateljstva, u pružanju podrške i jačanja porodice kao osnovne ćelije društva.
- Promovisanje porodične harmonije kao bitnog elementa za razvoj cjelokupne društvene zajednice.
- Unapređenje postojećih programa prevencije maloljetničke delinkvencije u obrazovnim i ostalim ustanovama koji rade s djecom i mladima.

II.5. Metode istraživanja

- Analiza – je ključna metoda u istraživanju koja se koristi u različitim naučnim disciplinama i predstavlja prvu i najosnovniju metodu istraživanja. U istraživanju analizom kao metodom dolazimo do otkrivanja uzroka, problema, veza i odnosa.
- Statistička metoda – primjenjivat će se za analizu i interpretaciju podataka dobivenih tokom istraživanja. Ova metoda omogućava kvantitativno prikazivanje odnosa i trendova te pruža temelj za donošenje zaključaka na osnovu numeričkih podataka.
- Hipotetičko – deduktivna metoda koristit će se za postavljanje hipoteza, testiranje tih hipoteza kroz empirijsko istraživanje te donošenje zaključaka na temelju rezultata. Ova metoda omogućava strukturiranje istraživanja na način da se teorije i pretpostavke testiraju kroz postavljene hipoteze.
- Metoda analize sadržaja – kroz ovu metodu proučavat će se relevantni dokumenti, istraživački radovi i literature vezane za problem maloljetničke delinkvencije. Analiza sadržaja dokumenata omogućit će stvaranje temelja za teorijski okvir istraživanja i bolje razumijevanje postojećih saznanja.
- Tehnika metode – ispitivanja u istraživanju je anketa kojom ćemo doći do podataka o načinu provođenja prevencije maloljetničke delinkvencije u ustanovama koje rade direktno s djecom i mladima. Anketni upitnik će biti izrađen na način da pitanja budu formulisana kao pitanja zatvorenog tipa gdje su modaliteti odgovora unaprijed ponuđeni. Za potrebe ovog istraživanja i obradu podataka dobivenih anketnim upitnikom, korišten je statistički program SPSS (Statistical Package for Social Studies).
- Uzorak – stručno osoblje odgojno – obrazovnih ustanova, socijalni radnici koji su uposlenici Službe socijalne zaštite općina Travnik, uposlenici policijske stanice Travnik koji rade u odjelu za rad s maloljetnicima.

II.6. Vremensko i prostorno određenje predmeta istraživanja

Istraživanje je sprovedeno na području općine Travnik, Srednjobosanski kanton / Kanton srednje Bosne. Vremensko određenje ovog istraživanja odnosi se na period od 2020. do 2023. godine , a odnosi se na postojeće statističke podatke.

Anketni upitnik je sproveden u periodu od septembra do oktobra 2024. godine.

III. UZROCI MALOLJETIČKE DELINKVENCije

Pojava maloljetničke delinkvencije u društvu ili lokalnoj zajednici jedan je od osnovnih problema. Uzimajući u obzir da su mladi ljudi perspektiva za razvoj svakog društva, zajednice i države, veoma važno je da imamo emocionalno stabilne i zrele mlade ljude. Neosporna činjenica jeste da su u svakom društvu, pa tako i u našem prisutni određeni rizični faktori koji dovode mlade u činjenje devijantnih radnji koje nisu u skladu s općeprihvaćenim normama. Bosanskohercegovačko društvo je siromašno postkonfliktno društvo u tranziciji. Ova tri obilježja društva predstavljaju faktore rizika koji mogu dovesti mlade do raznih oblika društveno neprihvatljivog ponašanja, pa i dolaska u sukob sa zakonom. Kao faktore rizika, treba imati u vidu i kvalitetu zdravstvene i socijalne zaštite, porast prometa narkotika, te rizike vezane za porodicu (poremećeni odnosi u porodici, nedostatak brige i kontrole od strane roditelja, nasilništvo, alkoholizam), školu (neredovno pohađanje škole i prekid školovanja), vršnjačku grupu (utjecaj i pritisak vršnjaka), neposredno okruženje mladih i djece, kao i neka obilježja samih adolescenata (emocionalna i socijalna nezrelost, niska tolerancija na frustraciju, slaba socijalna prilagodljivost, potreba za dokazivanjem uz negativnu identifikaciju itd.)

Kako bi sistemski riješili problem maloljetničke delinkvencije bitno je otkriti uzrok koji je doveo mladu osobu u rizik. Postoje razne naučne teorije koje kroz istraživanja otkrivaju i definišu uzrok nastanka delinkventnog ponašanja.

Prethodno spomenute teorije možemo podijeliti na biološke, psihološke i sociološke teorije, no one se onda ponovo granaju na različite podteorije. U skupinu s biološkim teorijama svakako možemo dodati i psihijatrijski pristup devijantnosti, kao i klasično psihološko objašnjenje devijantnosti. S druge pak strane, kada govorimo o sociološkim teorijama devijantnoga ponašanja, važno je ubrojiti teoriju anomije i strukturalnog pritiska, konfliktnu teoriju, teorije etiketiranja i kontrole te teoriju učenja ili socijalizacije.

Razlika između bioloških i socioloških teorija devijantnoga ponašanja jest u tome što sve „biološke teorije polaze od pretpostavke da biološki faktori uzrokuju u potpunosti ili djelomično kriminalno ponašanje. Teorijska objašnjenja uzročnosti kriminalnog ponašanja predstavnici pronalaze u biološkim karakteristikama čovjeka. Smatraju neke ljude 'rođenim zločincima' zbog njihovih tjelesnih karakteristika“ (Šiško, 2020: 24). S druge pak strane, sociološke teorije okrenute su društvu, društvenim normama i pravilima, očekivanim ponašanjima pojedinaca ili društva u određenim situacijama te društvenim odnosima. „Skup normi koje zajedno prenose očekivanja o prikladnom ponašanju osobe u specifičnoj situaciji nazivamo društvena pravila.

Norme koje pojedinac uči unutar obitelji ponekad se razlikuju od normi i društvenih pravila u grupama vršnjaka, grupi na poslu ili političkoj grupi. Pojedinac sudjeluje u različitim društvenim grupama i pripadnost pojedinim grupama može smatrati važnijim, stoga svoje ponašanje uglavnom prilagođava normama te grupe“ (Šiško 2020: 26).

Sve u svemu, ono što treba istaknuti jest da je ključna razlika između bioloških i socioloških teorija devijantnoga ponašanja u tome što biološke kao uzrok gledaju biologiju pojedinca, a sociološke odnos pojedinca prema društvu i njegovo (ne)funkcioniranje u njemu. Stoga ćemo u daljem tekstu detaljnije objasniti polazišta na kojima su zasnovane biološke i sociološke teorije.

III.1. Teorije o kriminalitetu

Kriminalitet među mladima predstavlja složen problem koji je često rezultat interakcije različitih faktora, uključujući socijalne, ekonomske i psihološke aspekte. Različite teorijske perspektive nude uvide u razloge zbog kojih se mladi pojedinci upuštaju u kriminalne aktivnosti, od utjecaja porodice i vršnjaka do društvenih normi i pritisaka. Analizirajući ove teorije, možemo dobiti jasniju sliku o uzrocima maloljetničkog kriminaliteta, što je ključno za razvoj preventivnih i rehabilitacionih strategija. Kroz ovaj pristup, težimo ne samo razumijevanju problema, već i pronalaženju rješenja koja će doprinjeti sigurnijem i zdravijem okruženju za mlade.

Biološke teorije kreću od polazne postavke da kriminalno i devijantno ponašanje uzrokuju biološki faktori unutar pojedinca koji su djelomično ili u potpunosti odgovorni za njega. Stručnjaci i teoretičari svoje hipoteze žele objasniti u biološkim faktorima osobe, a njihova ideja jest da je ponašanje koje odstupa od normi uvjetovano čovjekovom biologijom.

Talijanski psihijatar Cesare Lombroso predstavnik je antropološke teorije te je u svojim eksperimentima i istraživanjima pokušavao ukazati na povezanost devijantnoga ponašanja i određenih tjelesnih specifičnosti delinkvenata. Upravo se on zalagao za mišljenje prema kojem postoji tip čovjeka kao „*rođenog zločinca*“ kod kojeg određena tjelesna obilježja već pri rođenju djeteta ukazuju na moguća buduća devijantna ponašanja. Prema njemu, te tjelesne karakteristike samo su predispozicije, a ne i determinante potencijalnog ponašanja u budućnosti.

Lombroso je svoju teoriju temeljio na istraživanjima obima i veličine mozga, čime je došao do zaključaka da postoje razlike između kradljivaca, ubojica te silovatelja. Ubojice, prema njemu, imaju usku lubanju i ispupčene jagodice, kradljivci nisko zabačeno čelo, izuzetnu

pokretljivost ruku i lica, male nemirne oči, guste obrve te rijetku bradu, dok silovatelji imaju spljoštenu lubanju, tupi nos, duge uši i približene oči. (Matić, 2003.: 71-72)

Enrico Ferri širi ovu teoriju razvijajući pet različitih tipova „*rođenih zločinaca*“ – rođeni zločinac (ima tjelesni nedostatak i/ili nedostatke, nije osjetljiv ni empatičan te je bez osjećaja krivnje), duševno bolesni delinkvent (nema moralnih vrijednosti, duševni je bolesnik), zločinac iz strasti (kriminalno djelo počini u afektu, preosjetljiva je i neuravnotežena osoba), slučajni zločinac (nema određenih urođenih sklonosti ka zločinu, no pod vanjskim utjecajem čini manja kriminalna djela) te zločinac iz navike (osoba koja je psihički labilna, a uz to ima predispoziciju za kriminalno djelo). (Martinjak i Odeljan, 2016.: 12)

Jedna od često spominjanih bioloških teorija devijantnoga ponašanja jest teorija nasljeđa koja podupire mišljenje da su uzroci poremećaja u ponašanju uvjetovani određenim nasljednim osobinama, bilo da su one psihičke ili fizičke. Teoretičari koji zastupaju ovaj stav drže da je sklonost devijantnom ponašanju osobina koja je nasljedna, a svoj stav dokazuju primjerima porodica u kojima se kroz više generacija pojavljuje naklonost kriminalnome ponašanju. Ono što je zanimljivo kod teorije nasljeđa jest da je „*kriminal u obitelji neposredno popraćen siromaštvom*“. (Dugdale, 1877.: 44-46) Jako često u praksi se potvrđuju navodi da djeca i mladi koji odrastaju u siromaštvu ili na rubu egzistencije dolaze u stanje devijantnog ponašanja.

Sigmund Freud i Alfred Adler teoretičari su koji su zagovarali psihoanalitičku teoriju da čovjekove kriminalne radnje tumače kroz nesvjesne psihičke procese. Za Freuda i Adlera naše su radnje, osjećaji i misli zapravo samo posljedica djelovanja sila kojih mi sami nismo niti svjesni.

Freud je tako našu ličnost podijelio u tri dijela koja igraju važnu ulogu u našem ponašanju (id, ego i superego). Id jest ono nagonsko u nama i predstavlja egoistično zadovoljavanje vlastitih potreba i želja, ego jest razumski dio naše ličnosti, svijest i mišljenje, dok je superego moralna svijest koja preispituje dobro i loše u kontekstu našega ponašanja. Ono što je svakako važno za naglasiti u Freudovoj teoriji u kontekstu devijantnoga ponašanja jest da su različite traume u djetinjstvu glavni uzroci nedovoljnog razvijanja ega i superega, čime dolazi do prevlasti ida i u delinkventnih se osoba tada kroz upravljački id sve umjerava na zadovoljavanje vlastitih potreba, bez obzira na to što se time možda istovremeno ne uvažavaju određene društvene ni moralne norme (Martinjak i Odeljan, 2016.).

Spominjući psihološke teorije, trebamo spomenuti i psihijatrijske pristupe devijantnom ponašanju. Psihijatrijsko obrazloženje poremećaja u ponašanju polazi od pretpostavke da svaki pojedinac ima određenu potrebu za emocionalnom sigurnošću, no samo „*počinjenje devijantnih djela ne mora nužno značiti postojanje mentalnih problema, isto kao što ni ponašanje u skladu s društvenim normama ne znači da kod određene osobe ne postoje mentalni problemi*“ (Vlajčević, 2019.: 16)

Sve u svemu, teoretičari i znanstvenici koji zauzimaju stav o biološkoj uvjetovanosti devijantnoga ponašanja smatraju da su određeni oblici takvoga ponašanja vidljivi u specifičnim i karakterističnim fizičkim obilježjima, anomalijama, kemijskom sastavu tijela ili genetici delinkventa. Oni tvrde da biološke karakteristike koje su nasljedne svakako mogu utjecati na različite vrste ovisnosti, od alkohola sve do različitih droga, mentalne poremećaje pa čak i seksualne devijacije.

„Nedvojbeno je da biohemija mozga i ozljede mozga mogu utjecati na ponašanje, ali sami po sebi biološki faktori ne mogu objasniti zločin. Veza je između biologije i kriminaliteta neizravna i posredovana društvenim faktorima“ (Haralambos i Holborn, 2002.: 351).

S te strane, psihološke teorije devijantnoga ponašanja razlikuju se od bioloških zbog činjenice što biološke kao glavni uzrok ponašajnih poremećaja navode određena tjelesna obilježja i/ili karakteristike, dok psihološke teorije zastupaju stav da abnormalnosti i devijacije dolaze iz mentalnih procesa. Tako one, za razliku od socioloških teorija, a slično kao i biološke, ne tragaju za objašnjenjima odstupanja ponašanja unutar društva, već unutar samoga delinkventa i pri tome izučavaju i proučavaju različite tipove ličnosti.

Prema Clinardu i Meieru (2011) kao što određeni biološki faktori vjerojatno mogu imati utjecaja na eskalaciju delinkventnog ponašanja, isti takav utjecaj također mogu imati i određene osobine ličnosti, no to se djelovanje ne može (niti smije) sagledavati bez šireg društvenog konteksta.

Ljudsko ponašanje proizlazi iz nestabilnih i promjenjivih uloga koje su određene u društvu. Važno je reći kako ni sama istraživanja ne mogu biti u potpunosti pouzdane jer pokazuju karakteristike koje mogu biti svojstvene za devijantnost, a i ne moraju. Tako, na primjer, emocionalnu nesigurnost može pokazivati i osoba koja nije delinkventnoga ponašanja ili delinkvent pak može izgledati kao u potpunosti emocionalno stabilna osoba.

U literaturi se spominje i rasna teorija, koja također spada u biološke teorije. Kroz historiju se smatralo da su pripadnici određene rase skloniji određenim nasilničkim ponašanjima. Ovakvo shvatanje u savremenom društvu je doživjelo velike kritike zbog diskriminacije određenih društvenih grupa. Rasna teorija o delinkventnom ponašanja je neodrživa bez sagledavanja drugih faktora koji mogu imati utjecaj na pojavu maloljetničke delinkvencije. (Buljubašić, 2003: 38)

U središtu psihopatološke teorije leži shvatanje da su uzroci kriminalnog ponašanja često povezani s mentalnim defektnostima i psihičkim poremećajima. Ova teorija sugerira da određene abnormalnosti u duševnom stanju mogu dovesti do socijalnih devijacija, uključujući vršenje krivičnih djela. Prema psihopatološkoj teoriji, pojedinci koji pate od mentalnih poremećaja mogu imati otežan uvid u socijalne norme i pravila, što ih može dovesti do toga da se ponašaju na način koji je u suprotnosti s očekivanjima društva.

Osobe se razlikuju po načinu na koji ispoljavaju svoje emocije i temperament. Dok neki ljudi imaju kontrolu nad svojim emocijama i mogu ih usmjeriti na konstruktivan način, drugi mogu doživjeti preplavljujuće emocionalne reakcije koje ih navode na devijantno ponašanje.

1. Intenzivna emocionalna ispoljavanja: Ljudi koji snažno izražavaju svoje emocije, poput bijesa ili frustracije, mogu biti skloniji impulsivnim odlukama. U situacijama koje izazivaju stres ili napetost, njihova sposobnost da se smire i razmotre situaciju može biti smanjena, što ih može dovesti do izvršenja krivičnih djela.
2. Kontekstualni faktori: Osim unutarnjih psiholoških faktora, kontekst u kojem osoba djeluje također igra značajnu ulogu. Pritisak vršnjaka, obiteljski problemi ili socijalna isključenost mogu dodatno pojačati emocionalne reakcije i dovesti do devijantnog ponašanja.

Psihopatološka teorija pruža važne uvide u to kako mentalni poremećaji i emocionalne abnormalnosti mogu utjecati na ponašanje pojedinca, uključujući sklonost kriminalnim aktivnostima. Razumijevanje ovih veza može biti ključno za razvoj učinkovitih preventivnih mjera i intervencija koje će pomoći osobama s mentalnim problemima da se integriraju u društvo i smanje rizik od kriminalnog ponašanja.

Kritičari psihopatološke teorije ističu nekoliko ključnih zamjerki koje se odnose na redukcionistički pristup ovom okviru. Njihove kritike usmjerene su na ideju da se uzroci krivičnih djela ne bi smjeli objašnjavati isključivo mentalnim poremećajem počinitelja. Ova perspektiva je od posebnog značaja jer implicira da se problem kriminalnog ponašanja ne može svesti samo na individualne psihološke faktore.

U konačnici, kritičari psihopatološke teorije ne zagovaraju potpuno isključivanje mentalnih poremećaja iz rasprave o kriminalnom ponašanju, već naglašavaju potrebu za integracijom različitih perspektiva. Razumijevanje kriminalnosti zahtijeva analizu kako psiholoških, tako i socijalnih faktora, kao i njihovu međusobnu interakciju. Na taj način, kritičari doprinose razvoju sveobuhvatnijih strategija koje uzimaju u obzir cjelokupni kontekst ljudskog ponašanja, umjesto da se oslanjaju na pojedinačne aspekte kao što su mentalni poremećaji.

Psihološke teorije koje se bave objašnjenjem kriminalnih pojava i kriminogenih faktora fokusiraju se na psihološke karakteristike koje oblikuju ponašanje pojedinca, uspostavljajući direktnu povezanost između mentalnih poremećaja i maloljetničke delinkvencije. Ove teorije analizira ličnost delinkvenata i njihovo devijantno ponašanje kroz prizmu različitih psihičkih svojstava i utjecaja.

Mentalni poremećaji se često smatraju okidačem za određene obrasce ponašanja koji vode do kriminalnih aktivnosti. Osobe koje pate od ovih poremećaja mogu imati smanjenu sposobnost razumijevanja socijalnih normi i moralnih obaveza, što može rezultirati impulsivnim ili nasilnim djelovanjima. Psihološke teorije naglašavaju kako je važno prepoznati ove poremećaje kao relevantne faktore koji doprinose maloljetničkoj delinkvenciji.

Teorija inteligencije, koja pripada psihološkim teorijama, temelji se na pretpostavci da niska inteligencija i slaboumnost predstavljaju psihičke faktore koji mogu uzrokovati delinkventno ponašanje. Ova teorija sugerira da pojedinci s niskim nivoom inteligencije često nisu sposobni u potpunosti razumjeti značaj društvenih vrijednosti ili se pokoravati normama koje ih štite.

Teorija inteligencije se oslanja na ideju da je kognitivna sposobnost ključna za donošenje odgovarajućih odluka i razumevanje moralnih posljedica svojih postupaka. Prema ovoj perspektivi, ljudi s niskim intelektualnim kapacitetima imaju ograničen uvid u društvene norme i pravila, što može dovesti do devijantnog ponašanja. Njihova sposobnost procjene situacija i predviđanja posljedica svojih djela može biti značajno smanjena, čime se povećava rizik od delikvencije.

Međutim, teorija inteligencije suočava se s kritikama. Mnogi stručnjaci upozoravaju da je povezanost između inteligencije i delinkventnog ponašanja previše pojednostavljena. Kritičari naglašavaju da inteligencija nije jedini faktor koji utječe na delinkvenciju; socijalni, ekonomski i kulturni faktori, kao i okruženje u kojem pojedinac odrasta, igraju značajnu ulogu. Teorija inteligencije predstavlja jedan od načina objašnjavanja delinkventnog ponašanja, naglašavajući kako niska inteligencija može utjecati na sposobnost pojedinca da razumije društvene norme i posljedice svojih postupaka. Međutim, važno je razmatrati širi kontekst koji uključuje razne psihološke i socijalne faktore, kako bi se stvorila sveobuhvatna slika i omogućila efektivna intervencija.

„Općenito bismo mogli zaključiti da u pogledu mentalne retardacije i delinkvencije u kriminologiji postoji velika nesigurnost, ali s jače izraženom tendencijom ka stanovištu da niža inteligencija nije značajniji čimbenik u kauzalnom nizu koji pridonosi delinkventnom ponašanju“ (Singer, 1996: 61)

Teorija frustracije objašnjava delinkventno i neprilagođeno ponašanje kao odgovor pojedinca na osjećaj gubitka ili neispunjenih očekivanja. U mnogim slučajevima, nije moguće u potpunosti zadovoljiti potrebe i želje pojedinca, što može dovesti do osjećaja inferiornosti, rezignacije i razočaranja, odnosno frustracije. Kao posljedica ove frustracije, osobe često osjećaju potrebu za kompenzacijom, što može manifestirati kroz težnju za sticanjem prestiža, privlačenjem pažnje ili izražavanjem delinkventnog ponašanja.

U srži teorije frustracije leži ideja da frustracija nastaje kada su očekivanja pojedinca iznevjerena. Ova iznevjerena očekivanja mogu se odnositi na različite aspekte života, uključujući socijalni status, uspjeh u obrazovanju, emocionalne veze ili ekonomske prilike. Kada se suoče s preprekama koje onemogućavaju ostvarenje tih ciljeva, pojedinci mogu doživjeti osjećaje neadekvatnosti i gubitka. Važno je napomenuti da kontekst igra ključnu ulogu u razvoju frustracije i njenim posljedicama. Mnogi pojedinci odrastaju u sredinama koje ne pružaju adekvatnu podršku ili resurse za ispunjenje njihovih potreba.

Neki autori u literaturi posebno naglašavaju da se frustracija iz ranog djetinjstva i rane mladosti, a koje mogu biti posljedica raznih traumatičnih dešavanja, mogu fiksirati te da su često praćena agresivnim ponašanjem i delinkvencijom. Izvršena je klasifikacije „ pomoću tzv. četiri želje : želja za sigurnošću, za novim izazovima, želja za priznanjem i za uzvraćanjem. Ova se klasifikacija pokazala osobito pogodnom za razvrstavanje izvora frustracije kod maloljetnih delinkvenata.“ (Singer, 1996: 59)

Teorija frustracije može značajno doprinijeti etiološkom objašnjenju maloljetničke delinkvencije, ističući emocionalne aspekte koji igraju ključnu ulogu u oblikovanju ponašanja. Ipak, nije dovoljna za potpuno razumijevanje ovog kompleksnog fenomena. Da bi se stvorila sveobuhvatna slika delinkventnog ponašanja, potrebno je uzeti u obzir širok spektar faktora i teorija, te razviti integrirane pristupe koji će adresirati različite uzroke i promicati zdravije obrasce ponašanja među mladima.

Za razliku od bioloških i psiholoških teorija, sociološke teorije ponašanja usmjeravaju se na traženje uzroka delinkventnoga ponašanja u odnosu pojedinca s društvom i njegovim (ne)funkcioniranjem u društvu, odnosno svim mogućim odstupanjima od društvenih normi i pravila te moralnih normi. Devijantnost sama po sebi jest određeno odstupanje od bilo kakve norme, stoga je važno shvatiti samo značenje normi i pravila u svakodnevnom društvenom životu.

Norme su, zapravo, nepisana pravila, a predstavljaju određena ponašanja koja se u različitim društvenim situacijama od pojedinca (ili društva generalno) očekuju. Time one uređuju međusobne ljudske odnose i društvena ponašanja. Najčešće se društvene norme prenose s generacije na generaciju i time se pripajaju u osobni život pojedinca, njegov jezik, kao i živote i jezik društvene skupine kojoj taj pojedinac pripada.

Osoba je tako, osim svojom vlastitom perspektivom, oblikovana i perspektivom zajednice u kojoj živi te vjerovanjima, idejama, kulturom i iskustvima o svijetu koje ta zajednica ima. Društvena pravila koje određena zajednica ima zapravo su skup svih tih normi koja donose određena očekivanja o podobnome i odgovarajućem načinu ponašanja pojedinca u određenoj društvenoj zajednici. Ono što je bitno za naglasiti jest da se norme koje individua uči mogu razlikovati od jedne društvene skupine do druge pa tako iste norme i ne moraju vrijediti u obitelji, školi, među prijateljima ili na poslu.

Prirodno je i ljudski da pojedinci žele biti dio grupe i osjećati pripadnost toj grupi pa zbog toga svoje ponašanje najčešće prilagođavaju društvenim pravilima i normama te skupine. No, kada se javi odstupanje od takvoga ponašanja te zanemarivanje i/ili kršenje društvenih normi, govorimo o devijantnom ponašanju.

Predstavnici tzv. Čikaške škole (Thomas, Znaniecki i Cooley) govore o društvenoj dezorganizaciji, te se za njih „*korijen problema vidi u nestabilnosti normi i aktivnostima zajednice, a devijantnost je rezultat nejednakog društvenog razvoja, s mnoštvom društvenih promjena i sukoba koji djeluju na individualno ponašanje*“ (Šiško, 2020, str. 27). Njihova teorija socijalne organizacije (*društvenog reda*) ističe kako je ljudska zajednica organizirana kada društvo postavi opće i zajedničke osnovne norme i pravila te kada egzistira visoka razina socijalne regulacije i unutarnje povezanosti. Nažalost, socijalna dezorganizacija najčešće se reflektira samo na niže društvene slojeve društvenih skupina jer su svi uvjeti života u nižim klasama (siromaštvo i neimaština, loše obrazovanje, nezaposlenost i prenapučenost) pogodovali najvećoj devijantnosti zbog činjenice da je dezorganizacija najveća, a povratno proizvodi i najveći broj slučajeva devijantnoga ponašanja (Matić, 2003.).

Utemeljitelj teorije anomije, francuski sociolog Emile Durkheim, koji je pojavu proučavao tijekom i krajem 19. stoljeća. Anomija je za njega određeno stanje u kojem nema društvenih pravila, što zapravo dovodi do individualne neizvjesnosti koja pojedinca vodi u društveno neprihvatljiva ponašanja. Obično su takva stanja praćena ratnim stradanjima i strahotama, prirodnim katastrofama, prijelazima iz različitih političko-ekonomskih sistema u neke druge, ekonomskom nesigurnošću i sl. U takvim turbulentnim vremenima nema ni društvenih regulacija pa tako stare norme nisu više prihvaćene od strane društva, a nove još nisu počele vrijediti. Pojedinci koji su dezorijentirani počinju u takvim situacijama stvarati svoja vlastita pravila, ne obazirući se na društvo oko sebe. I upravo zbog nedostatka reakcije društva na takva ponašanja dolazi do pojave devijantnosti (Martinjak i Odeljan, 2016.). Upravo zato česta je individualna tjeskoba, anksioznost te neizvjesnost koja pojedinca posljedično dovodi do suicida što mu se nudi kao najlakša i jedina opcija. I zato je bitno istaknuti važnost integracije pojedinca u društvo jer što je ona „*unutar društvene skupine veća, vjerojatnost da će počiniti samoubojstvo je manja*“ (Šiško, 2020.: 28).

Robert Merton američki je sociolog koji je ušao dublje u teoriju Durkheima iznoseći svoj fokus položaja građana na društvenoj ljestvici. Za njega su oni s dna ljestvice zakinuti u svojim pravima i mogućnostima, a zbog težnje da ih ostvare, usmjeravaju se ka kriminalnim radnjama.

Merton također klasificira pojedinačne reakcije na anomiju pa tako definira konformizam, inovaciju, povlačenje, bijeg i bunt. Konformisti prihvataju ciljeve i sredstva te poštuju društvena pravila, dok inovatori žele doći do kulturalnih ciljeva zaobilaznim (neinstitucionalnim) putem. Pojedinaac se povlači kada postane svjestan da nije postigao uspjeh bez obzira na to što je prihvatao društvena pravila i ponašao se u skladu s njima, a kada dođe do unutarnjega konflikta u pojedincu zbog obveze poštivanja pravila te pod pritiskom korištenja nedopuštenih sredstava, pojedinac koristi bijeg (u različite vrste ovisnosti: alkoholizam, droga, kocka, seks). Konačno, bunt je revolucionarno sredstvo kojim pojedinac želi odbaciti ustaljene norme i pravila te srušiti postojeći poredak kako bi uspostavio novi (Lalić, Pilić, 2001.).

Pobornici teorije učenja ili socijalizacijska teorije smatraju da se devijantno ponašanje, kao i svako drugo ponašanje, uči. Tako se procesom socijalizacije uče i usvajaju određene norme i pravila ponašanja za koje pojedinac biva nagrađen i prihvaćen od strane društva, a isti princip vrijedi za usvajanje nepodobnih normi i pravila za koja pojedinac dobiva određenu kaznu ili biva odbačen na temelju takvoga ponašanja.

Najpoznatija teorija učenja jest teorija diferencijalne asocijacije Edwina H. Sutherlanda koji uspoređuje devijantne i nedevidantne društvene skupine te dokazuje da je uzrok za delinkventno ponašanje grupe normativni konflikt, dok kod pojedinca ti konflikti dovode do delinkventnoga ponašanja kroz diferencijalnu asocijaciju, odnosno primarna grupa postaje model za ponašanje. (Maleš, 2001.).

Pobornik teorije etiketiranja, Howard Becker, kao i svi teoretičari koji zastupaju tu teoriju, smatra da presudnu ulogu u nečijem ponašanju ima reakcija društvene skupine na takvo ponašanje. Dakle, devijantnost se tumači kroz odnos reakcija i sankcija društva na određeno ponašanje, a ne u samome ponašanju kršenja normi. Tako se dodjeljuju etikete devijantnosti i devijantnoga ponašanja, a teorija etiketiranja se fokusira na odnos između devijantnoga pojedinca i društva, posebno onima koji vrše određene društvene kontrole (npr. učitelji, policija, psihijatri, savjetnici, svećenici...). Nažalost, etiketiranje osobe iz neznanja može imati teške i dalekosežne posljedice na život te osobe, a postoji razlika između primarne i sekundarne devijantnosti. Oba termina označavaju devijantno ponašanje, no kod primarne devijantnosti osoba sebe ne doživljava devijantnom, dok je kod sekundarne pojedinac pomiren s ulogom devijanta. Etiketa devijanta nosi sa sobom negativnu ulogu i nizak status u društvu, a dugoročno isključuje delinkventa iz društva samo dodatno ubrzava rast devijantnosti (Clinard, Meier, 2011.).

Konfliktna teorija usmjerava se na društvene raznolikosti te različitu diobu moći, odnosno, ona ističe da određene društvene skupine mogu stvarati društvene norme i pravila kako bi ostvarili svoje interese, dok druge skupine to ne mogu. Prema toj teoriji devijantno ponašanje jest sukob između interesa društvenih skupina i moći da se oblikuje javno mišljenje.

Marx i Simmel su prvi postavili osnove ovoj teoriji ističući borbu između društvenih klasa te klasni konflikt ovisno o razini moći koju društvena klasa ima. Također, država je na strani vladajućih, nije neutralna, već je u službi viših slojeva istovremeno suprotstavljajući se nižima (Matić, 2003.).

Konačno, teorija kontrole tumači da je devijantnost posljedica nedostatka društvene kontrole, odnosno, što je ta kontrola manja, devijantnost će biti veća. Očekivano, devijantna ponašanja će se prije uočiti kod društvenih skupina ili pojedinaca koji su manje prilagođeni društvu. Ta teorija polazi od pretpostavke da svi pojedinci reagiraju racionalno, odnosno da bi pokazali devijantno ponašanje kada bi im se za to pružila prilika (Giddens, 2007.). Laički rečeno, „*prilika čini lopova*“. Svaki se pojedinac zato pokušava suzdržati od devijantnoga ponašanja zahvaljujući svojoj unutarnjoj kontroli, ali i vanjskoj, koju čini društvo.

No, u ljudskoj je prirodi zadovoljiti vlastite potrebe i želje, po mogućnosti na čim lakši i jednostavniji način. I upravo takve unutarnje težnje omogućuju plodno tlo za razvoj devijantnoga ponašanja (Clinard, Meier, 2011.).

Kao što Freud uzroke devijantnoga ponašanja traži u događajima iz djetinjstva, tako teorija kontrole fokus stavlja na razdoblje adolescencije kada želi objasniti razvoj devijantnoga ponašanja. Naime, sve obaveze koje adolescent ima, kako prema obitelji, tako prema školi i drugim instancama, izazivaju odbojnost prema devijantnosti (Matić, 2003.).

Ono što je važno napomenuti kada govorimo o bilo kojoj vrsti teorije devijantnog ponašanja jest da svaka od predstavljenih ima svoje određene prednosti i nedostatke pa samim tim nema jedne jedinstvene ili općeprihvaćene teorije koja razjašnjava sve konflikte i daje odgovore i zaključke na sva pitanja. Bitno je, dakle, da sve navedene teorije djeluju kao teorijska gledišta devijantnosti koja nikako ne bismo smjeli zanemariti ili zaobići u kontekstu proučavanja poremećaja u ponašanju.

IV. ZNAČAJ PREVENTIVNIH AKTIVNOSTI U SUZBIJANJU MALOLJETNIČKE DELINKVENCije

Kako u svakoj nauci, tako i u sociologiji i biheviorizmu postoje različita polazišta o rizičnim faktorima koji prethode pojavi maloljetničke delinkvencije kao i razvijanju zaštitnih faktora koji su ključni kako djeca i mladi ne bi dolazili u stanje delinkventnog ponašanja. S obzirom na temu rada u ovom ćemo se poglavlju osvrnuti na različite uzroke koji imaju veliki utjecat za odrastanje djece i mladih. Mišljenje drugih ljudi koji okružuju maloljetnika ima veliki utjecaj na razvoj mlade osobe koja tek izgrađuje svoj stil i način života. Mlade osobe i adolescenti danas odrastaju u dobu tehnologije, a koji se u potpunosti razlikuje od društvenih uslova u kojima su odrastali njihovi roditelji. Međutim, osjetljivost ove faze života te emocionalna i druga nezrelost kod mlade osobe je jednaka.

Cilj strategije protiv pojave maloljetničke delinkvencije u Bosni i Hercegovini jeste uskladiti zakonodavstvo, politiku i praksu u djelovanju na pojavu maloljetničke delinkvencije sa međunarodnim standardima.

Donošenjem novih zakonskih regulativa koje se usklađuju prema međunarodnom zakonodavstvu nastoje se stvoriti adekvatni uslovi za stanovništvo Bosne i Hercegovine. Prema tome su stvoreni uvjeti za usvajanje i provedbu Zakona o postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, koji kombinira proceduralne, materijalne i administrativne pravne aspekte, koji se temelje na međunarodnim standardima i dobrim praksama u drugim zemljama, te poštuju zakone, društvo i kulturu Bosne i Hercegovine. Da bi se osiguralo da u svim fazama sukoba sa zakonom (od sukoba sa zakonom, tokom pripremnog postupka, tokom suđenja i nakon presude) protiv delinkventnog maloljetnika, postoje mogućnosti za korištenje drugih modela rada u zajednici za rehabilitaciju i reintegraciju maloljetnika.

Posljednjih nekoliko godina u zapadnoj Evropi i SAD-u velika pažnja se poklanja ranoj prevenciji delinkventnog ponašanja kod djece i mladih. Postoji veliki broj projekata koji su ustanovljeni za preventivan rad i koji su tokom svoje primjene dali pozitivne rezultate. U tom pogledu ćemo spomenuti neke od značajnijih projekata koji su utemeljeni na pozitivnoj praksi.

Chicago Area Project (CAP) je jedan od pionirskih programa prevencije maloljetničke delinkvencije u Sjedinjenim Američkim Državama. Pokrenut 1934. godine, CAP je osmišljen kao odgovor na rastući problem kriminala među mladima u Chicagu, a njegov model je kasnije adaptiran i primenjen u različitim gradovima širom zemlje.

Osnovni ciljevi CAP-a su smanjenje maloljetničkog kriminala, pružanje podrške rizičnim mladima i osnaživanje zajednica. Program se fokusira na holistički pristup, koji uključuje:

- Edukaciju i obuku: CAP pruža obrazovne resurse i mentorske programe, pomažući mladima da razviju vještine koje su im potrebne za uspeh u životu.
- Podršku porodici: Program uključuje radionice za roditelje, koje im pomažu da poboljšaju komunikaciju sa svojom djecom i razviju pozitivne porodične dinamike.
- Zajedničke inicijative: CAP teži saradnji između različitih sektora, uključujući obrazovne institucije, policiju i nevladine organizacije, kako bi se identifikovali i rješavali problemi unutar zajednice.
- Rane intervencije: Fokusira se na identifikaciju rizičnih mladih prije nego što se upuste u kriminalne aktivnosti, pružajući im potrebnu podršku i resurse.

Program se implementira kroz lokalne kancelarije i timove stručnjaka koji rade direktno sa mladima i njihovim porodicama. CAP se oslanja na analizu podataka kako bi pratio efikasnost svojih intervencija i prilagodio programe potrebama zajednice. Rezultati CAP-a su pokazali smanjenje stope maloljetničke delinkvencije u oblastima gdje se program primjenjuje, kao i poboljšanje obrazovnih i socijalnih ishoda za učesnike.

Chicago Area Project predstavlja uspješan model prevencije maloljetničke delinkvencije koji naglašava važnost zajedničkog djelovanja i holističkog pristupa. Njegova dugogodišnja tradicija i pozitivni rezultati svjedoče o efikasnosti ovakvih programa u jačanju zajednica i pružanju podrške mladima u riziku.

Beethoven Project planiran je za period od 1988. godine do 2006. godine. Ovaj projekat je bio inovativni program prevencije maloljetničke delinkvencije koji se fokusira na korištenje umetnosti, posebno muzike, kao sredstva za osnaživanje mladih i smanjenje kriminalnih aktivnosti. Osmišljen je kao odgovor na rastuće probleme u zajednicama pogođenim delinkvencijom i socijalnom isključenošću. Projekt se fokusira na integraciju umetnosti u obrazovanje i život mladih, stvarajući tako pozitivne promjene u njihovim životima.

Ciljevi Beethoven projekta uključuju:

- Osnaživanje mladih: Program teži da pruži mladima priliku da razviju svoje umjetničke talente, samopouzdanje i lične vještine.
- Smanjenje delinkvencije: Kroz angažman u muzici i umetnosti, mladi se udaljavaju od kriminalnih aktivnosti i negativnih uticaja.
- Povezivanje sa zajednicom: Projekt potiče mlade da se povežu sa svojim zajednicama i izgrade pozitivne odnose s vršnjacima i odraslima.
- Razvijanje vještina: Učesnici stječu praktične vještine, kao što su timski rad, komunikacija i kreativno razmišljanje.

Beethoven Project se sprovodi u saradnji s lokalnim školama, muzičkim akademijama i nevladinim organizacijama. Tim stručnjaka i volontera radi direktno s mladima, pružajući im potrebnu podršku i resurse. Do sada, rezultati projekta pokazuju pozitivne promjene u životima mladih. Mnogi učesnici su izjavili da su stekli više samopouzdanja, poboljšali svoje vještine komunikacije i razvili pozitivne odnose s vršnjacima i mentorima. Statistički podaci ukazuju na smanjenje delinkvencije među učesnicima, što potvrđuje efikasnost programa.

Beethoven Project predstavlja inovativan i holistički pristup prevenciji maloljetničke delinkvencije kroz umetnost i muziku. Fokusiranjem na osnaživanje mladih i povezivanje s zajednicom, ovaj program stvara pozitivne promjene koje mogu trajati tokom cijelog života. Njegova uspješna implementacija može poslužiti kao model za slične inicijative u budućnosti, pružajući nadu i priliku mladima da izgrade bolju budućnost.

Project Head Start je sveobuhvatan program prevencije koji se fokusira na ranu intervenciju za djecu i njihove porodice, posebno u zajednicama sa niskim prihodima. Pokrenut 1965. godine u Sjedinjenim Američkim Državama, cilj projekta je da pruži obrazovne, zdravstvene i socijalne usluge deci i njihovim porodicama, kako bi se osigurao zdrav i uspješan razvoj mladih.

Ciljevi Project Head Start uključuju:

- Obrazovni razvoj: Pružanje kvalitetnog predškolskog obrazovanja kako bi se pripremila deca za osnovnu školu.
- Zdravstvena zaštita: Osiguranje pristupa zdravstvenim uslugama, uključujući rutinske provjere, imunizacije i mentalno zdravlje.

- Podrška porodicama: Pružanje resursa i edukacije roditeljima kako bi poboljšali svoje roditeljske vještine i ekonomski status.
- Socijalizacija: Stvaranje mogućnosti za djecu da razviju socijalne vještine i izgrade pozitivne odnose sa vršnjacima.

Program se sprovodi kroz lokalne centre, a osoblje se sastoji od obrazovnih radnika, socijalnih radnika, zdravstvenih stručnjaka i volontera. Kroz timski rad, Head Start pruža prilagođene usluge u skladu s potrebama zajednice. Do danas, Project Head Start je uspeo da pomogne milijunima djece i njihovih porodica. Istraživanja pokazuju da učesnici programa postižu bolje obrazovne rezultate, razvijaju pozitivne socijalne vještine i imaju manju vjerovatnoću da će postati uključeni u kriminalne aktivnosti.

Project Head Start predstavlja značajan model rane intervencije koji se fokusira na cjelokupni razvoj djece i njihovih porodica. Kroz obrazovanje, zdravstvene usluge i podršku, ovaj program pomaže u prevenciji budućih problema, stvarajući osnove za zdraviji i uspješniji život. Njegova dugogodišnja tradicija i pozitivni rezultati čine ga jednim od najuspješnijih programa prevencije u Sjedinjenim Američkim Državama.

Projekti prevencije maloljetničke delinkvencije u zemljama Zapadne Europe i SAD predstavljaju sveobuhvatan pristup koji se bavi različitim aspektima društvenog života. Kroz primarnu, sekundarnu i tercijarnu prevenciju, ovi programi teže stvaranju sigurnog i podržavajućeg okruženja za mlade. Saradnja između vladinog i nevladinog sektora, kao i aktivno uključivanje lokalnih zajednica, ključni su za postizanje održivih rezultata i pozitivnih promjena u životima mladih.

Plan prevencije maloljetničke delinkvencije u Bosnu i Hercegovinu dolazi s ciljem provođenja aktivnosti usmjerenih na promociju prevencije, koja će biti okvir za preventivni rad na entitetskom, državnom i općinskom nivou. U preventivnim aktivnostima i organiziranim borbama u suzbijanju maloljetničke delinkvencije, potrebno je integrirati sve institucije da djeluje u okviru svoje nadležnosti. Zdrava društvena zajednica je od velike važnosti za sprovođenje prevencije maloljetničke delinkvencije.

Primarna prevencija jeste djelovanje, gore navedenih institucija i organizacija, prije pojave problema ili poremećaja u lokalnoj zajednici. U pogledu maloljetničke delinkvencije, primarna prevencija znači stvaranje najpovoljnijih uvjeta za rast djece, poboljšanje njihovog životnog standarda i osiguravanje socijalne sigurnosti za cijelu porodicu.

Nadležni organi vlasti imaju zadatak da u svrhu socijalne pomoći izdvoje određena materijalna sredstva kojim će institucije raspolagati u cilju sprovođenja primarne prevencije.

S obzirom na to da je siromaštvo jedan od glavnih uzroka kriminala, to može spriječiti pojavu mnogih faktora koji dovode do zločina odraslih, kao i pojavu kriminalnog ponašanja djece i mladih.

Svrha primarne prevencije je stvoriti najbolje i najkvalitetnije uvjete za rast i život djece i mladih kako bi se osigurali adekvatni uslovi života, a što direktno utječe na sprečavanje neprihvatljivog ponašanja u društvu.

Ciljevi primarne prevencije su višestruki zbog čega ih je nemoguće u potpunosti obuhvatiti ali neki od odnovnih ciljeva jesu :

- Smanjenje rizika: Prepoznati i umanjiti faktore koji mogu povećati rizik od delinkvencije, kao što su siromaštvo, slab pristup obrazovanju i problemi u porodici.
- Osnaživanje zajednice: Uključiti lokalnu zajednicu u kreiranje pozitivnog okruženja koje podstiče zdrav razvoj djece i mladih.
- Edukacija: Pružiti mladima i njihovim porodicama alate i znanje koji će im pomoći da prepoznaju i izbjegnu potencijalno rizične situacije.

Prilikom sprovođenja primarne prevencije jako često dolazi do određenih otežavajućih okolnosti. Stručnjaci koji rade direktno na sprječavanju pojave ovog fenomena imaju brojne poteškoće koji se svakodnevno pojavljuju. Neki od najčešćih izazova sa kojima se susreću su :

- ❖ Nedostatak resursa: Financijska ograničenja mogu otežati implementaciju i održavanje programa, što može rezultirati smanjenjem kvaliteta usluga.
- ❖ Fragmentacija resursa: Ograničena saradnja između različitih sektora može umanjiti efikasnost programa. Potrebno je jačati veze između vladinih institucija, NVO i lokalnih zajednica kako bi se stvorili integrirani pristupi.
- ❖ Stigma i otpor: U nekim zajednicama može postojati otpor prema programima prevencije, što može otežati njihovu implementaciju. Edukacija i osvješćivanje zajednice o važnosti ovakvih inicijativa mogu pomoći u smanjenju stigme.

Sekundarna prevencija svoje aktivnosti fokusira na problem koji se pojavio kako bi kroz određene reakcije spriječili dalji razvoj problema. Na ovaj način, u okviru sekundarne prevencije, mogu se identificirati socijalni problemi i pružiti sva potrebna pomoć u rješenjima.

Ova vrsta prevencije je najčešća u porodicama koje je zadesila teška situacijama te su njihove kompetencije i funkcionalnost u datom momentu upitne. Pored provođenja mjera za osiguranje bolje financijske situacije u porodici, sekundarnom prevencijom se također pokušavaju stabilizirati poremećeni odnos između članova porodice kako bi se održala porodična struktura, kao i bolju socijalnu zaštitu i odgoj djece.

Cilj sekundarne prevencije jeste uklanjanje ili minimiziranje postojećih faktora rizika koji mogu (negativno) utjecati na razvoj djece i mladih. Osnovna karakteristika sekundarne prevencije je utvrditi problem ili uzrok maloljetničke delinkvencije i poduzeti mjere u pravcu potpunog rješavanja problema.

Porodica je osnovna referentna tačka kada je riječ o prevenciji maloljetničke delinkvencije odnosno uklanjanju i sprječavanju maloljetnika u činjenju prekršaja ili krivičnih djela. Iako je porodica polazište i rezultat svakog vida ponašanja djece i mladih, ostali rizici koji se nalaze izvan domaćinstva, a sa kojima se danas djeca i mladi susreću nisu zanemarivi. Tako da danas televizija, film i štampa imaju najveći utjecaj u medijima, dok je utjecaj književnosti, pozorišta, izložbi, muzeja, spomenika i arhitektonskih djela mnogo manji. Razvoj tehnologije predstavlja jedan od glavnih rizika današnjice.

U okviru *tercijarne prevencije* bit će tretirani maloljetnici koji su već počinili određeno krivično djelo i na taj način došli u sukob sa zakonom. Ova vrsta prevencije ima za cilj rješavanje problema ili poremećaja u ponašanju kod maloljetnog delinkventa na najefikasniji način.

Da bi se delinkventna ponašanja kod maloljetnika spriječila neophodna je saradnja institucija i interdisciplinarni pristup u rješavanju ovog problema. Tercijarna prevencija razlikuje se od prethodnih preventivnih akcija, a i dalje uključuje različite mjere i aktivnosti liječenja i resocijalizacije, a sve su usmjerene na borbu protiv postojećeg socijalno neprihvatljivog ponašanja djece i maloljetnika.

Obzirom na ozbiljnost situacije u kojoj se našao maloljetni delinkvent potrebno je izraditi individualni plan kako bi se osiguralo poduzimanje adekvatnih mjera i aktivnosti multidisciplinarnog tima, a s ciljem uklanjanja, smanjivanja i saniranja delinkventnog ponašanja.

Kroz razvoj društva položaj maloljetnika koji je počinio krivično djelo se mjenjao. Krivično pravni položaj maloljetnika kroz historiju se razvijao i uvodio posebne sankcije za maloljetnike te se sve više pravni status maloljetnika razlikovao od pravnog statusa punoljetne osobe. U počecima sam proces je počeo kroz razvoj blažeg kažnjavanja ukoliko je počinilac maloljetna osoba.

Maloljetne osobe prema zakonu imaju pravo na slobodno iznošenje svojih stavova i mišljenja koji se odnose na njih i to na sudskim procesima mogu iznositi direktno ili preko zastupnika. Shodno sa uzrastom i zrelošću maloljetnika pridaje se zadovoljavajući značaj svakom djetetu.

Države članice međunarodne zajednice obavezale su se na poštivanje Pekinških pravila koje obuhvataju širok spektar smjernica i uputa koje su fokusirana na različite vrste postupanja sa maloljetnim osobama.

Pravosuđe za maloljetnike obuhvata posebne zakone, postupke i institucije koje se bave maloljetnicima koji su došli u sukob sa zakonom. Maloljetničko pravosuđe u osnovi jeste rehabilitacija i resocijalizacija maloljetnih osoba, a ne kažnjavanje istih.

Smatra se da su glavni aspekti pravosuđa za maloljetnike :

- Rehabilitacija – glavni cilj jeste rehabilitacija i reintegracija maloljetnika u društvo, umjesto kažnjavanja, što podrazumijeva pružanje obrazovanju, psihološki programi i socijalnoj reintegraciji koji pomažu maloljetnim osobama da prepoznaju greške te razviju vještine za bolji život.
- Posebni sudovi – postojanje specijaliziranih sudova za maloljetnike gdje su sudionici u postupku osposobljeni za rad s maloljetnim osobama i razumiju njihove specifične potrebe i izazove s kojima se susreću.
- Prava maloljetnika – maloljetnici imaju pravo na pošteno suđenje što uključuje pravo na pravnu pomoć, prisustvo roditelja ili staratelja i zaštitu privatnosti.
- Alternativne mjere – umjesto zatvaranja u institucije često se primjenjuju alternativne mjere kao što su opomena, uvjetna kazna, društveno koristan rad i programi rehabilitacije.
- Institucije za maloljetnike – kada je neizbježan odlazak u određenu instituciju za preodgoj maloljetnika, maloljetnici se smještaju u posebne ustanove koje su prilagođene njihovim potrebama i koje pružaju edukativne i terapijske programe.

U zakonodavstvu Bosne i Hercegovine maloljetna osoba koja nije navršila 14. godina života nije krivično odgovorna za prekršaje ili krivična djela koja počini. Ovakvim zakonskim odredbama je jasno da maloljetnici u krivičnom zakonu imaju različit tretman i status u odnosu na punoljetne osobe. Skoro sve zemlje usklađuju svoje zakone sa Međunarodnim normama pa tako i Bosna i Hercegovina.

Najznačajnije skupine koje imaju utjecaj na ponašanje mladih svakako su porodica, škola, vršnjaci i okolina u kojoj odrasta. U nastavku rada ćemo se posvetiti detaljnijoj obradi svake od navedenih skupina kao i načina na koji utječu na ponašanje kod mladih.

IV.1. Porodica

Porodica, u smislu Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, jeste životna zajednica roditelja i djece i drugih krvnih srodnika, srodnika po tazbini, usvojlaca i usvojenika i osoba iz vanbračne zajednice ako žive u zajedničkom domaćinstvu.

Uloga roditelja ili staratelja sa sobom nosi veliku odgovornost te s pravom možemo reći da je to jedna od najtežih uloga u životu jednog čovjeka. Karakteristike savremene porodice se u potpunosti razlikuju u odnosu na porodice prije dvadeset ili pedeset godina u kojima su zapravo odgajani današnji roditelji. Ono što zapravo treba istaknuti jeste da su rizici današnjeg roditeljstva usko vezani za vanjske faktore te veliku ulogu u takvim situacijama imaju vlastite i individualne karakteristike roditelja te snalaženje u rješavanju svakodnevnih izazova. Također, prisutan je i neprestan utjecaj šire okoline i društva te kulture u kojoj određena porodica živi i djeluje. Kao rizičan faktor svakako možemo navesti socioekonomski status porodice jer se on može sagledavati iz perspektive materijalnoga statusa, uvjeta u kojima porodica živi, mogućnosti obrazovanja i napredovanja, dugoročno i zaposlenja i slično.

„Obitelj je, prema Goluboviću, spona između biološkog i društvenog, osnova na kojoj je nastalo ljudsko društvo. Kao i društvo, obitelj se razvijala ovisno o vremenu, prostoru i društvenom sustavu“ (Šiško, 2020.: 14).

Maloljetnička delinkvencija se najčešće javlja u porodicama koje su u riziku i koje su iz različitih razloga pod nadzorom raznih institucija ili Nevladinih organizacija. Pod pojmom „porodice u riziku“ obično se podrazumijevaju porodice koje se suočavaju sa različitim socijalnim, ekonomskim ili zdravstvenih problemima, a koji direktno utječu na razvoj i stabilnost djece i mladih adolescenata.

Faktori rizika koji su karakteristični za porodicu su :

- Visoka stopa nezaposlenosti roditelja i neriješena osnovna egzistencijalna pitanja porodice;
- Poremećaj u porodičnim odnosima i strukturi porodice te slabljenje veza između djece i roditelja;
- Veliki broj jednoroditeljskih porodica kao i porodica sa očuhom ili maćehom i njihovom djecom, što utječe na drugačiju dinamiku i odnosne unutar porodice
- Nedovoljno uvažavanje mišljenja djeteta i nepovjerenje roditelja u djecu.

Siromaštvu i njegovom utjecaju na kriminalitet posvećuje se velika pažnja te s obzirom na to mnogi smatraju da predstavlja jedan od ključnih uzroka kriminalnih delikata. Različite studije ukazuju na to da teške ekonomske prilike, osiromašenje i opšta bijeda često dovode do povećanja delinkvencije, posebno među mladima.

Kada ljudi žive u uslovima ekstremne siromaštine, oni mogu doživjeti osećaj beznađa i frustracije, što može rezultirati donošenjem rizičnih odluka. Ova situacija se dodatno komplikuje drugim faktorima, kao što su nedostatak obrazovanja, slabi porodični odnosi i nedovoljna podrška zajednice. Razumijevanje ovih odnosa ključno je za razvoj efektivnih preventivnih mjera i intervencija koje će adresirati korijene problema i pomoći u poboljšanju životnih uslova onih koji su najviše pogođeni. Na taj način, možemo doprinjeti smanjenju kriminalnih aktivnosti i stvaranju sigurnijeg okruženja za sve članove društva.

Bez obzira na privredni razvoj jedne zemlje, bijeda i siromaštvo su prisutni u svim zemljama svijeta. Najbolji primjer jesu zapravo siromašna područja svjetskih metropola u kojima žive socijalno problematične grupe tog društva i koje su u potpunosti marginalizirane.

Nezaposlenost ima dubok utjecaj na ponašanje pojedinaca i može doprinjeti razvoju socio-patoloških obrazaca. Gubitak posla ne pogađa samo onoga ko je ostao bez zaposlenja, već se njegove posljedice šire i na članove porodice, često stvarajući teške emocionalne i psihološke uslove.

Kada osoba postane nezaposlena, može se suočiti sa osjećajem bespomoćnosti, stresa i anksioznosti. Ova situacija može dovesti do tenzija i sukoba unutar domaćinstva, jer članovi porodice doživljavaju nesigurnost i zabrinutost zbog finansijskih problema. U mnogim slučajevima, nezaposlenost može izazvati ili pogoršati socio-patološke pojave, kao što su zavisnost od alkohola ili drugih droga, delinkvencija i depresija.

Razumijevanje ovih efekata je ključno za razvoj učinkovitih politika i programa podrške koji će pomoći nezaposlenima i njihovim porodicama da se nose s izazovima koje donosi gubitak posla, čime se može doprinjeti oporavku i stabilnosti u porodice. Na ovakav način sistem djeluje jedinstveno i preventivno, te se osiguravaju adekvatni uslovi za rast i razvoj djece. Pored toga značajno je da se preventivnim djelovanjem održe stabilni i zdravi porodični odnosi.

Tipovi porodica koji spadaju u kategoriju porodica u riziku su :

- Jednoroditeljske porodice – ove porodice se jako često u našem društvu suočavaju sa većim ekonomskim problemima ili pritiscima i manjkom podrške s druge strane što u većini slučajeva otežava funkcioniranje same porodice.
- Porodice s niskim materijalnim primanjima – siromaštvo, nezaposlenost roditelja, nedostatak osnovnih životnih potreba mogu ugroziti u potpunosti porodicu i dovesti je na sam rub. U ovakvim porodicama je konstantno prisutan stres i napetost između članova porodice, a u takvim porodicama potrebe djece i mladih su najčešće zanemarene.
- Nasilje u porodici – fizičko, psihičko, emocionalno ili seksualno nasilje između članova porodice predstavlja ozbiljan rizik za sve.
- Porodice s djecom koja su ometena u fizičkom ili psihičkom razvoju – djeca s posebnim potrebama zahtijevaju dodatnu pažnju i resurse, što može biti veliki izazov za sve članove porodice.
- Porodica u kojima postoji zloupotreba supstanci – alkoholizam ili zavisnost od različitih psihoaktivnih supstanci jednog ili više članova porodice može ozbiljno narušiti porodične odnose i zdravlje članova porodice.
- Porodice sa članovima koji imaju kriminalnu prošlost – članovi porodice koji su u sukobu sa zakonom mogu doprinijeti stigmatizaciji i dodatnim izazovima za porodicu.
- Izbjeglance i migranti – porodice koje su morale napustiti svoje domove zbog rata, političkih progona ili ekonomskih teškoća često se suočavaju s brojnim izazovima pri prilagođavanju na novu sredinu.

„Porodica kao jedna od primarnih društvenih grupa, ima izuzetno važnu ulogu u pogledu vaspitanja i uvođenja u život mladog čovjeka, počev od njegovog ranog djetinjstva. Pored obezbjeđenja materijalnih i drugih uslova života, u porodici se odvija proces vaspitanja i socijalizacije mladih. U porodici se ostvaruju prvi socijalni kontakti i udaraju temelji moralnog, intelektualnog, fizičkog, radnog i estetskog vaspitanja, što ima značajan utjecaj na intelektualno i društveno-moralno ponašanje mladih.“ (Buljubašić, 2008.: 70.).

S pitanjem vaspitanja i porodične kontrole povezano je pitanje discipline, koje se često tretira kao značajna mjera preventivnog ponašanja. Neki autori smatraju da labava disciplina, a pogotovo odsustvo discipline u porodici, predstavlja faktor delinkventnog ponašanja, što dolazi do izražaja naročito onda kada nedostaju drugi neophodni utjecaji socijalizacije u porodičnom životu mlade osobe. (Buljubašić, 2008.)

Najčešći problemi s kojima se danas suočavaju djeca i mladi u porodicama jesu :

- Poremećeni odnosi i komunikacija između roditelja i djece, najčešća posljedica ovakvog ponašanja jeste nepovjerenje u roditelje zbog čega jako često kada imaju neki problem zbog nesigurnosti i straha od kažnjavanja se ne povjeravaju roditeljima.
- Nekompletne porodice odnosno djeca razvedenih roditelja gdje sav teret brige o vaspitanju i podizanju djece pada na jednog roditelja.
- Borba za preživljavanje zbog čega roditeljima ostaje malo vremena da se posvete svojoj djeci i da vrše adekvatnu kontrolu nad njima.

Najpoznatiju klasifikaciju roditeljskih stilova predložili su Maccoby i Martin (1983, prema Keresteš, 1999). Kombinacijom dimenzija emocionalnosti i kontrole, oni su identificirali četiri različita roditeljska stila (autoritativan, permisivan, autoritaran i indiferentan). Obzirom da je svako ljudsko biće različito biološki i psihološki, isti slučaj je i kod mlađe djece i adolescenata te isti roditeljski stil prema svojoj djeci u porodici neće dati sličan ili isti rezultat. Svako dijete i mlada osoba zahtjeva individualan pristup od strane roditelja koji odgovara njegovim potrebama, emocionalnoj i drugoj zrelosti u datom momentu.

Temeljna obilježja ovih roditeljskih stilova su sljedeća (prema Klarin, 2006.):

1. Autoritativan roditeljski stil – rezultira maksimalnom potporom i poštovanjem, uz postavljanje jasnih granica ponašanja. Roditelj otvoreno pokazuje ljubav, pruža potporu i potiče dijete, ali u okvirima zadanih ograničenja. Ovaj odgojni stil ima pozitivne učinke na razvoj djeteta.
2. Autoritarni roditeljski stil – je onaj koji uključuje visoku razinu kontrole i nadzora. Takav roditelj je strog, postavlja nerealno visoke zahtjeve i pri tome upotrebljava silu. Autoritarni roditelji ne pokazuju toplinu i ljubav prema djetetu. To su roditelji koji pokazuju dominaciju i moć u odnosu na dijete od kojeg očekuju poštovanje pravila, bez dodatnih objašnjenja.
3. Popustljivi roditeljski stil – podrazumijeva visoku razinu topline i ljubavi, ali je razina nadzora vrlo niska. Pravila ponašanja nisu jasno definirana pa su djeca takvih roditelja često nezrela i impulzivna. Popustljivi roditelji svojem djetetu ne pružaju jasnu i strogu strukturu, fleksibilni su u postavljanju i ispunjenju zahtjeva. Ovakav roditeljski stil onemogućuje djetetu stjecanje normi i pravila ponašanja.
4. Ravnodušni roditeljski stil – obilježava ga niska razina ljubavi i nadzora. Roditelji ne pokazuju toplinu i ljubav, niti nadzor i kontrolu. Ravnodušni roditeljski stil opisuje roditelje koji ne pokazuju interes za dijete, njegove želje, potrebe, uspjehe i neuspjehe

Naučno je dokazano da siromaštvo crpi energiju kod roditelja kako bi oni aktivno preuzeli svoju ulogu roditelja u svakodnevnome životu, ali i samome odgoju, te najčešće dovodi do ponašanja koja su ili autoritarna ili permisivna. Navedeni rizični faktori vezani za neodgovarajuće stambene uvjete, neadekvatnu zaposlenost ili nezaposlenost te siromaštvo su izuzetno rizični kada govorimo o porodičnom nasilju te nasilju nad djecom upravo zbog toga što socioekonomski pritisak dovodi do osjećaja u kojem se roditelj osjeća bespomoćno, što pretendira njegovoj strogoći, a dugoročno i nasilnim metodama odgoja vlastite djece. Nažalost, kada spominjemo siromaštvo, ono što je očito jest da siromašni roditelji definitivno nisu sposobni svojoj djeci pružiti neke bitne stavke ili zadovoljiti njihove osnovne potrebe, a posljedično dolazi do rizika od zanemarivanja vlastite djece od strane roditelja zbog činjenice što su previše zaokupljenim materijalnim brigama i novčanim problemima.

Drugačiji stilovi roditeljstva te sami odnosi između djeteta i roditelja svakako su glavni pokretači u onome kako se dijete razvija i u kojem smjeru ide. Utjecaj roditelja na dijete može se vrlo lako vidjeti u odnosu privrženosti između njih, problem se javlja kada se dijete tako ne osjeća, odnosno, kada nema povezanosti između roditelja i djeteta. Tada to isto dijete svoje vlastite roditelje ne doživljava kao autoritet u svome životu i ne prihvaća njihove vrijednosne kriterije, moralne i etičke stavove ni ponašanja. Ono kako roditelji žele mijenjati i modificirati ponašanje svoje djece, kao i njihova unutrašnja proživljavanja koja stavljaju pred djecu odnosi se na kontrolu. Ono što je važno istaknuti i izdvojiti jest da svako mlado biće, naročito adolescent, biva izložen utjecajima obitelji i obiteljske prilike izuzetno su važne za djetetov razvoj u bilo kojem pogledu, od moralnog do bihevioralnog.

Pokazalo se da odgojni stil igra veliku ulogu u razvoju delinkventnog ponašanja kod djeteta. Roditelji koji vole svoju djecu, kvalitetno provode vrijeme s njima, topli su u kontaktu s djecom, iskazuju im svoju ljubav, imaju visoko mišljenje o njima te ih upozoravaju na posljedice njihova ponašanja; postižu najbolje odgojne efekte socijalizirajući ih u skladu s njihovim razvojnim mogućnostima. S druge strane, nedovoljan odgoj ili prestrog odgoj uz tjelesno kažnjavanje, ili pak preblag odgoj i nedostatak kontrole povezani su s razvojem delinkventnog ponašanja (Singer i sur., 2008.). U funkcionalnim porodicama gdje su bračni partneri razvili harmoničan odnos i sigurno okruženje za razvoj i odrastanje djece rijetko dolazi do razvoja delinkventnog ponašanja. U ovakvim porodicama je najčešće prisutna solidarnost, uzajamno poštovanje i uvažavanje svih članova porodice gdje se njeguju jake norme i moralne vrijednosti zbog čega rijetko dolazi do pojave devijantnog ponašanja kod malodobne djece. Ako djeca i mladi dolaze iz porodica u kojima su njihovi članovi stalno emocionalno vezani, a ova se veza temelji na bezuvjetnoj ljubavi i poštovanju, a okruženje je ugodno, veoma je mali rizik da će doći do pojave maloljetničke delinkvencije. Međutim, ukoliko se ipak razviju određeni problemi ili poremećaju u ponašanju, ovakve porodice predstavljaju dovoljno dobra polazišta za razvoj programa prevencije i tretmana.

IV.2. Odgojno – obrazovna ustanova (škola)

Škola je nakon porodice jedna od glavnih okruženja gdje djeca i mladi provode najviše svog vremena u jednom danu te stoga ima značajnu ulogu u formiranju i odrastanje djece. Škola je ustanova koja prvenstveno vrši odgoj i vaspitanje djece pa tek onda obrazovanje. Od velike važnosti jeste kvaliteta nastavnog osoblja i sposobnost prepoznavanja odstupanja kod pojedinje djece. Ključnu ulogu u odrastanje svakog djeteta ima učitelj \ učiteljica obzirom da se djeca nakon identifikacije s roditeljima, povezuju i identifikuju sa učiteljima. U ranom uzrastu najvažnije je prepoznati faktore rizika kod djece koji dovode do neprihvatljivog ponašanja. Jedan od značajnih faktora za razvoj u ranijem uzrastu jeste socijalizacija. Postoji mišljenje pojedinih stručnjaka da je škola suproizvodač maloljetničke delinkvenecije te da učitelji\profesori moraju posebnu pažnju posvetiti odgojnoj komponenti kako bi se mladi lakše socijalno integrirali u društvo. Kako bi se takav vid komunikacije uspostavio, potrebno je da učitelj\nastavnik ostvari poseban odnos sa svakim učenikom posebno, da pokaže podjednaku zainteresovanost za sve učenike te da organizacija nastavnih aktivnosti bude što zanimljivija.

Pored toga veliku značajnost u usmjeravanju i vaspitanju djece ima i kvalitete odnosa između škole i roditelja djeca. Adekvatna saradnja unapređuje i pospješuje rješavanja određenih zadataka koji su pred roditelje i školu postavljeni u pogledu odgojno – obrazovnog djelovanja i prevencije određenih neprihvatljivih ponašanja. Škole moraju uspostaviti dobru komunikaciju između roditelja i nastavnika kako bi efikasno rješavali probleme. Za malu djecu je također važno uspostaviti rutinu i postupke u učionici kako bi se spriječio niz problema u ponašanju i osiguralo da se rad u učionici odvija glatko i bez ometanja. Uspostavljanje rutinskih postupaka slično je podučavanju socijalnih vještina ali je neophodno da se podjednako razvije u prostorijama škole i domaćinstva.

U nižim razredima to uključuje: pripovijedanje priča i igranje uloga (posebno u konfliktnim situacijama); korištenje lutaka ili dramskih djela; uvježbavanje prihvatljivog ponašanja; primjena tehnika crtanja i promatranja slika; verbalni komentari o tome kako se nositi sa određenim situacijama nasilja. Učenicima starijih razreda mogu se pružiti razni zadaci, poput intervjuiranja odraslih o nasilju i rješavanja konfliktnih situacija. Rasprave odraslih ili kriminalaca često se koriste, zajedno sa stvarnim video zapisima i zadacima, za neovisno istraživanje uzroka i posljedica maloljetničke delinkvencije.

S obzirom na to da škole uglavnom bilježe neprihvatljivo ponašanje u društvu, a s obzirom na to da je riječ o obrazovnoj ustanovi, škole bi trebale imati poseban utjecaj na prevenciju problema i poremećaja u ponašanju djece i mladih, odnosno maloljetničke delinkvencije.

Kroz ovaj proces školovanja / učenja djeteta stječe znanje, razvija vlastite sposobnosti i ima odnos prema vanjskom svijetu oko sebe i svoj odnos prema sebi, što određuje njegovo ponašanje i ukupnu funkciju. U ovoj interakciji razvio je i formirao vlastitu sliku o sebi, odnosno samosvijest, što je posebna dimenzija ličnosti.

U društvu odgojno / obrazovnom sistemu, odnosno školi data je uloga za promoviranje i razvoj novih stvari obzirom da škola ne prenosi samo postojeće znanje već ima zadatak osposobiti nove generacije za pronalaženje novih razmišljanja i vrijednosti ispunjavajući svoje društvene zadatke. Iz ovakvih razloga školski život postaje unutarnji stvarni život djece i mladih. Preuzimanje novog obrazovnog sadržaja i potraživanje evolucijskih metoda prijenosa, također se utiče na razvoj ličnosti učenika, uglavnom da bi se razvilo njihovo razumijevanje sebe, svijeta formiranog oko pojedinca i škole. U tom periodu se može tačno ukazati da li postoje manji ili veći problemu i poremećaji u ponašaju. U najvećem broju slučajeva to se pokazuje kroz agresivno ponašanje prema drugoj djeci, školi i društvu, prisutnost hiperaktivnosti kao i nebrige i nezainteresvanosti, namjernim odsustvom s školske nastave kao i loš uspjeh u školi. Okruženje u kojem su djeca izložena utjecajem negativnih faktora poneka jeste sama porodica u kojoj djeteta odrasta. (Skaberne, 1969.) Rano otkrivanje uzroka problema ili poremećaja u ponašanju je ključno zbog pokretanja blagovremenih aktivnosti od strane stručnjaka kako bi kroz preventivno djelovanje utjecali na ponašanje malodobnog djeteta.

Prema zakonu i akcionom planu za prevenciju maloljetničke delinkvencije ili nasilnih aktivnosti nad mladima, direktori, nastavnici i stručni saradnici dužni su obavjestiti i saradivati s policijom i centrima za socijalni rad te osigurati da postoji sigurno mjesto na koje se žrtve mogu odvesti.

Djeca i adolescenti uglavnom svoje ličnosti formiraju u školi te kroz obrazovanje usvajaju određene stavove za koje smatraju da su ispravni. Vršnjačko nasilje je fenomen koji je dugi niz godina prisutan među djecom i mladima, a najčešće mjesto odvijanja vršnjačkog nasilja jeste upravo škola. Iako tema vršnjačkog nasilja nije nov pojam i nije tako rijetko dešavanja u odgojno / obrazovnom sistemu se jako malo priča o tome. Edukacije stručnjaka koji rade u školskim ustanovama na temu vršnjačkog nasilja su najčešće neinteresantne i jako rijetke, a u praktičnom djelovanju mogu biti od velikog značaja. U samom obrazovanju prosvjetnih radnika kao i predškolskoj literaturi minimalna pažnja se posvećuje vršnjačkom nasilju i rješavanju ovakvog vida problema ili poremećaja u ponašanju kod djece i mladih. Danas odgojno / obrazovne ustanove jako često čuvaju problem unutar ustanove i ne traže pomoć stručnjaka iz Centra za socijalni rad što jako često ima kobne posljedice za djeteta ili mladu osobu.

Prijedlozi školama kako mogu na adekvatan način pokušati preventivno djelovati prema djeci i mladima s problemom ili poremećajem u ponašanju :

- Nastavnici, učitelji i profesori moraju održavati dobru komunikaciju s učenicima i roditeljima kako bi mogli na vrijeme reagirati kada uoče promjene u ponašanju učenika.
- Svaka škola bi trebala da ima redovne edukacije o prevenciji maloljetničke delinkvencije kako bi što adekvatnije djelovali na samu pojavu.
- Uska saradnja sa Centrom za socijalni rad i policijom.
- Uključivanje roditelja i nastavnika u plan za sprečavanje socijalno neprihvatljivog ponašanja ili razgovaranje o problemu s roditeljima tokom informativnih razgovora kako bi zajednički pokušali iznaći rješenje i preventivno djelovati.

Ovo su samo neki prijedlozi koje škole mogu koristiti za sprečavanje maloljetničke delinkvencije. Važno je da škola osigura da postoji „sigurno“ mjesto za djecu koja se osjećaju nesigurno, da svojim primjerom da primjer nenasilnog i pozitivnog ponašanja (poput ponašanja školskog osoblja), da poštuje učenike i u potpunosti nadgleda potencijalno mjesto za napad i zastrašivanje. Pored svega veoma je značajno djelovati na adekvatan način prema djeci koji vrše nasilje i nanose štetu drugoj djeci kako bi se kod djeteta otklonio takav obrazac ponašanja.

IV.3. Centar za socijalni rad

Centar za socijalni rad ima ključnu ulogu u zaštiti djece i mladih, pružajući im podršku i intervenciju u situacijama kada su djeca i mladi u riziku ili u određenom nepovoljnom položaju. Organ starateljstva se bavi širokim spektrom aktivnosti koje sežu od prevencije do intervencije kada su djeca i maloljetna lica u pitanju. Osnovni cilj Organa starateljstva u radu s maloljetnom djecom jeste zaštita njihovog najboljeg interesa obzirom da je kroz Konvenciju o pravima djeteta Organ starateljstva jedina institucija koja cijeni najbolji interes djeteta. Uzimajući u obzir prethodno navedenom, u Porodičnom zakonu FBiH Organ starateljstva se navodi kao treći roditelj, nakon majke i oca djeteta. Samim tim Organ starateljstva ima značajnu ulogu u odgoju, vaspitanju i usmjeravanju djece i mladih.

Organ starateljstva u najvećem broju slučajeva rada sa porodicom koji imaju malodobnu djecu i nisu u stanju da na adekvatan način zadovolje potrebe djece, a razlozi za to mogu biti različiti. Jako često rizični faktori koji dovode do poremećaja ili problema u ponašanju dolaze od roditelja, odnosno iz domaćinstva u kojem malodobno dijete ili mlada osoba odrasta. Centar za socijalni rad je institucija koja ima ovlasti ući u porodicu i direktno utjecati na funkcionisanje članova porodice ukoliko identifikuju rizične faktore.

Intervencija Centra za socijalni rad kao ovlaštenog organa starateljstva u svrhu preventivnih mjera protiv porodica u kojima postoji nasilje nad djecom i ostalim članovima, uključuje svu potrebnu pomoć u vidu jednokratne novčane pomoći i pomoć u premještanju djece ili drugih zlostavljanih članova porodice na sigurnije mjesto. Organ starateljstva dužan je po službenoj dužnosti poduzeti potrebne mjere za zaštitu prava i dobrobiti djeteta na osnovu neposrednog saznanja ili informacija. Obavješćavanje o kršenju prava djeteta, posebno o nasilju, zlostavljanju, seksualnom zlostavljanju i zanemarivanju djeteta, svi organi, organizacije i pojedinci moraju odmah prenijeti na organ starateljstva.

Ključna stvar u djelovanju Organa starateljstva ustvari jeste kvaliteta socijalnih radnika, psihologa, pedagoga i ostalih stručnjaka koji čine Stručni tim Centra za socijalni rad. Od velike važnosti su sposobnost, senzibilnost i empatija stručnjaka kako bi mogli reagovati na kvalitetan način i kako bi zadovoljili najbolji interes djeteta. Osnovna uloga Organa starateljstva u radu s porodicom jeste prepoznavanje rizičnih faktora, vršenje nadzora nad roditeljskim staranje s ciljem pozitivnih rezultata. Ukoliko nakon određenog vremenskog perioda nadzora i aktivnog rada s porodicom ne dođe do pozitivnih promjena Organ starateljstva je dužan izuzeti dijete ili maloljetnika iz porodice kako bi zaštitili njegov najbolji interes.

U domaćim institucijama, tačnije u centrima za socijalni rad, kao nadležnim tijelima, uslovi rada se uveliko razlikuju. To je uglavnom uslovljeno kako smo već rekli kvalitetom stručnog osoblja, ali i financijskom podrškom lokalne uprave.

Organ starateljstva jako često radi individualno s djecom i mladima, naručito ukoliko se radi o oštećenom maloljetniku ili ukoliko je maloljetnik ošteti drugu maloljetnu ili punoljetnu osobu. Centri za socijalni rad kroz razne programe i aktivnosti preventivno djeluju na djecu i mlade koji pokazuju probleme u ponašanju. Stručni tim Organa starateljstva izradi individualni plan aktivnosti s maloljetnikom koji se odvijaju u prostorijama Centra, domaćinstvu, školi i zajednici u kojoj maloljetnik boravi i djeluje. Ovakav princip rada je preventivan i ima za cilj sprečavanje ponašanja kod maloljetnika koje nije u skladu s opće prihvaćenim normama ponašanja. Ukoliko Organ starateljstva djeluje u početnoj fazi razvoja problematičnog ponašanja kod djeteta ili maloljetnika, ovakav vid savjetodavnog rada uvijek ima pozitivne rezultate. Iz toga možemo zaključiti da je najvažnije rano prepoznavanje i identifikacija problema kod mladih.

Organ starateljstva u većini slučajeva razvije usku vezu sa porodicom bilo da radi individualno s djetetom ili svim članovima porodice, ali i sa odgojno – obrazovnom ustanovom u kojoj dijete boravi. Samo u slučajevima u kojima se stvori odnos u kojem postoji povjerenje, poštovanje i uvažavanje može dati pozitivan rezultat i usmjeriti maloljetnu osobu u smjeru opće prihvaćenog ponašanja.

Ukoliko u pojedinim slučajevima izostane reakcija roditelja i institucija prema maloljetniku koji pokazuje probleme ili poremećaje u ponašanju u najvećem broju slučajeva maloljetnik počinu prekršaj ili određeno krivično djelo zbog kojeg budem procesuiran u nadležnim institucijama.

Centar za socijalni rad ima ulogu zaštititi prava i interese maloljetnika bez obzira da li on bio oštećeni ili počinio krivičnog djela. Postoji poseban zakon, odnosno Zakon o postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku koji tačno određuje način rada s maloljetnim delinkventom ili maloljetnim licima. U okviru ovog zakona Organ starateljstva obavlja značajnu ulogu kada je u pitanju zaštita i postupanje prema maloljetnom delinkventu.

Da bi maksimizirao efikasnost, Centar za socijalni rad uspostavio je snažnu saradnju sa lokalnom policijom, nadležnim sudovima i samim građanima kako bi zadovoljili najbolji interes djeteta.

Uloga Organa starateljstva je veoma značajna u radu s maloljetnim delinkventima gdje se kroz Porodični zakon i Zakon o postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku daje mogućnost izricanja različitih mjera prema maloljetniku. Organ starateljstva je dužan po službenoj dužnosti pokrenuti određene postupke i izricanje mjera kako bi se kroz rigoroznije djelovanje utjecalo na ponašanje maloljetnika.

Problem u sprovođenju ovih i sličnih mjera jeste što Bosna i Hercegovina ima mali broj ustanova koje se bave odgajanjem i preodgajanjem maloljetnih delinkvenata, naročito kada su u pitanju djevojke ili osobe ženskog pola. Osnivanje ustanova koje se bave preodgojem maloljetnika s problemom i poremećajem u ponašanju je od velike značajnosti jer u određenim slučajevima nije moguće pozitivno djelovati na maloljetnika bez udaljavanja iz njegove porodice i zajednice.

U ustanovama Centra za socijalni rad, pored stručnog osoblja, i za postupanje sa maloljetnicima potrebni su i odgovarajući uslovi rada, jer u suprotnom neće moći uspjeti na ovom polju. To se uglavnom odnosi na odgovarajuće radno mjesto. Provođenjem navedenih aktivnosti koje maloljetnicima omogućavaju bavljenje sportom i drugim rekreativnim aktivnostima mogu se postići dva glavna cilja.

Prvo, promatranja provode socijalne grupe u prirodnim uvjetima. Drugo, uključivanje u ove aktivnosti ima za cilj najbolji mogući prelazak na druge društveno korisne i konstruktivne aktivnosti maloljetnika, što će olakšati njihovo uključivanje u rad i socijalne grupe u socijalnom okruženju.

Nadležni Organ starateljstva bi trebao preuzeti inicijativu u saradnji sa određenim Nevladinim i Vladinim organizacijama kako bi ova vrsta socijalizacije i aktivnosti bila prezentovana mladima na zanimljiv i privlačan način. Ovakvim djelovanjem deca i mladi bi ovu vrstu preventivnog djelovanja shvatili kao nagradu, a ne kao način njihove reintegracije.

Ovakav način preventivnog djelovanja će povećati kod djece i mladih samosvijest o sebi i ponašanju. Dijete snažno osjeća svaku promjenu u svom okruženju i u većini slučajeva će utjecati na formiranje njegove ličnosti. Čitav proces obrazovanja i odgoja djece ozbiljan je, složen i vrlo osjetljiv proces.

Ukratko, ovo je rezultat niza procesa u kojima se javljaju složene interakcije između djeteta i njegove okoline. Svako je dijete na početku života "prazna ploča". S vremenom se zapisuju sva djetetova iskustva i stvari koje je proživjelo u svom kratkom životu. Svaki neuspjeh u rastu i obrazovanju djece imat će negativan utjecaj na dječju budućnost. S druge strane, bilo koja zrela i ozbiljna metoda u procesu obrazovanja i roditeljstva donijeti će pozitivne rezultate.

IV.4. Policija

Zaštita lične sigurnosti i drugih prava svih građana, tako i maloljetnika, zagarantovana su Ustavom te predstavlja jedan od najvažnijih zadataka demokratske države. Današnji čovjek više ne vidi demonstraciju svoje sigurnosti u nošenju primitivnog oružja (prapovijest), mačeva (plemstvo u srednjem vijeku) ili vatrenog oružja. Odnosno, ljudi danas vjeruju da će država koristiti njegova raspoloživa sredstva da ih zaštiti.

Policija provodi različite aktivnosti u zajednici kako bi edukovali djecu i mlade o posljedicama ponašanja koje nije u skladu s opće prihvaćenim obrascima ponašanja. Policijski službenici pored toga upozoravaju i povećavaju svijest svih građana o zakonskim normama koje važe za sve državljane jedne zemlje.

Uska saradnja policijske stanice i odgojno – obrazovne ustanove ima značajnu ulogu u razvijanju svijesti kod djece i adolescenata. Aktivnosti i projekti poput „školskog policajca“ su dugogodišnje gdje policijski službenik, koji je posebno edukovan i obučen za rad s djecom i mladima, drži predavanje o sigurnosti. Kroz ovakvu vrstu edukacija djece pokušava se razviti odnos povjerenja prema policijskim službenicima.

Policija kroz redovne patrole u lokalnoj zajednici može djelovati kao oblik društvenog nadzora, odvrćajući mlade od upuštanja u kriminalne aktivnosti.

Kroz Zakon je uređeno da svaka policijska stanica treba imati poseban odjel za rad s djecom i maloljetnicima. Istražitelji, policijski službenici i ostali zaposlenici bi trebali proći posebne edukacije za rad s maloljetnicima kako bi stekli posebnu vrstu empatije i senzibilnosti za kvalitetno obavljanje posla u okviru svoje nadležnosti.

Glavni zadatak policijskih službenika za maloljetne delinkvente je promatranje i prepoznavanje ponašanja ili situacija koje ugrožavaju normalan rast djece i adolescenata u okviru njihovih ovlaštenja. Samo uspostavljanjem partnerstva sa lokalnim zajednicama može se spriječiti delinkvencija.

Ukoliko maloljetna osoba učini prekršaj ili krivično djelo policija ima obavezu djelovati po službenoj dužnosti i voditi istražni postupak u skladu sa Zakonom o postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku.

Ako se u osnovi sumnja da je maloljetnik počinio krivično djelo, policija protiv njega podnosi krivičnu tužbu koju prosljeđuje nadležnom tužiocu za maloljetnike, ili ako je počinio prekršaj, podnijeti zahtjev za prekršaj koji se prenosi sudiji nadležnom za prekršaje.

Akcija policije započinje primanjem prijave ili zahtjeva od bilo koga i pružanjem mjera intervencije na bilo koji način kako bi se zaštitili oni koji su pretrpjeli bilo koji oblik direktne štete ili nasilja. Policijski službenik će dobiti potrebne podatke i informacije za razjašnjavanje slučajeva nasilja među mladima, utvrđivanje elemenata kriminalne aktivnosti i identifikovanje počinitelja.

Policija je obično prva koja je izložena nasilju, kriminalnim radnjama, odnosno policija je prva instanca za prijavu bilo kojeg oblika narušavanja javnog reda i mira. Ova usluga građanima pruža zaštitu osnovnih ustavnih prava, sloboda i zaštitu drugih.

Ukoliko policija utvrdi da je maloljetnik počinitelj krivičnog djela ili je maloljetnik oštećena osoba u krivičnom djelu, prema Zakonu su dužni obavijestiti nadležni Organ starateljstva. Saradnja između policije i Organa starateljstva je ključna kada se govori o maloljetničkoj delinkvenciji te je zajedničko djelovanje neizostavan dio postupka.

IV.5. Nevladine organizacije

Nevladine organizacije (NVO) su neprofitne, neovisne organizacije koje rade izvan državne ili vladine kontrole. Svrha NVO je najčešće vezana za društvene, humane, ekološke, kulturne ili političke ciljeve. U velikom broju slučajeva NVO su usmjerene na rješavanje specifičnih problema unutar društva i zagovaranje pozitivnih promjena koje vode ka općem dobrobiti društva.

Jedan od ključnih uslova za efektivnu primenu preventivnih mjera usmerenih na maloljetničku delinkvenciju je identifikacija faktora rizika koji doprinose njenoj pojavi. Razumijevanje ovih faktora omogućava institucijama i organizacijama da razviju adekvatnu strategiju intervencija. Međutim, pravilno utvrđivanje faktora rizika nije moguće bez temeljnih istraživanja.

U ovom pogledu, nevladine organizacije često imaju važnu ulogu. Ona raspolažu potrebnim financijskim resursima i inovativnim pristupima koji im omogućavaju da sprovedu detaljna istraživanja. Korištenjem savremenih tehnika prikupljanja podataka, ove organizacije mogu bolje da razumiju složene uzroke maloljetničkog kriminala.

Jedna od ključnih prednosti nevladinih organizacija (NVO) je njihov značajan doprinos edukaciji stručnog osoblja koje se svakodnevno susreće s pitanjima maloljetničke delinkvencije. Ove organizacije pružaju obuke, radionice i resurse koji pomažu profesionalcima da bolje razumiju uzroke i dinamiku maloljetničkog kriminala.

Kroz pružanje savremenih informacija i praksi, NVO omogućavaju osoblju da razvije efikasnije strategije za rad s mladima u riziku, čime se poboljšavaju njihovi pristupi prevenciji i rehabilitaciji. Edukacija uključuje i teme kao što su emocionalna podrška, komunikacijske vještine, kao i razumijevanje socio-ekonomske konteksta koji utiče na maloljetnike.

Ovaj doprinos ne samo da obogaćuje znanje stručnjaka, već i jača kapacitet zajednice u suočavanju s izazovima maloljetničke delinkvencije, što može dovesti do pozitivnih promjena u životima mladih i njihovih porodica.

Ova istraživanja pomažu u identifikaciji specifičnih rizičnih faktora u različitim zajednicama, kao što su socijalne, ekonomske i porodične okolnosti. Na osnovu tih informacija, moguće je razviti prilagođene preventivne programe koji se oslanjaju na realne podatke i analize, čime se povećava vjerovatnoća uspjeha u smanjenju maloljetničke delinkvencije.

Pored toga, NVO u okviru svojih djelovanja organizuje razne edukativne radionice, seminare i kampanje usmjerene na podizanje svijesti o društvenim rizicima u lokalnoj zajednici. Rad NVO fokusiran je na potrebe lokalne zajednice, odnosno faktore rizika koji su konstanti, a kako bi lokalno stanovništvo osvijestili o tome.

Mnoge NVO pružaju mentorski program u kojem odrasli volonteri rade sa djecom koja odrastaju u rizičnim porodicama pomažući im da tokom svog odrastanja izgrade pozitivne životne vještine, samopouzdanje i osjete podršku od druge osobe. Ova vrsta programa jako često uključuje razne aktivnosti poput sporta, umjetnosti i timskog rada što je značajno za razvoj svakog djeteta. Ovakav način rada u konačnici je najbolja prevencija uzimajući u obzir da se radi o djeci koja su najčešće u ranom uzrastu.

Kroz djelovanje NVO često se nude besplatne ili subvencionirane savjetodavne i terapijske usluge za maloljetnike ali i njihove porodice. Ova vrsta usluga često za cilj ima adekvatnu organizaciju slobodnog vremena mladih. U tom smislu mladi se usmjeravaju prema određenim interesima koje pokazuju, a zavisno da li se radi o nekoj umjetnosti, sportu, znanstvenom istraživanju i slično. Tim NVO svoje djelovanje prilagođava novim trendovima koji su interesantni kako bi privukli pažnju djece i mladih.

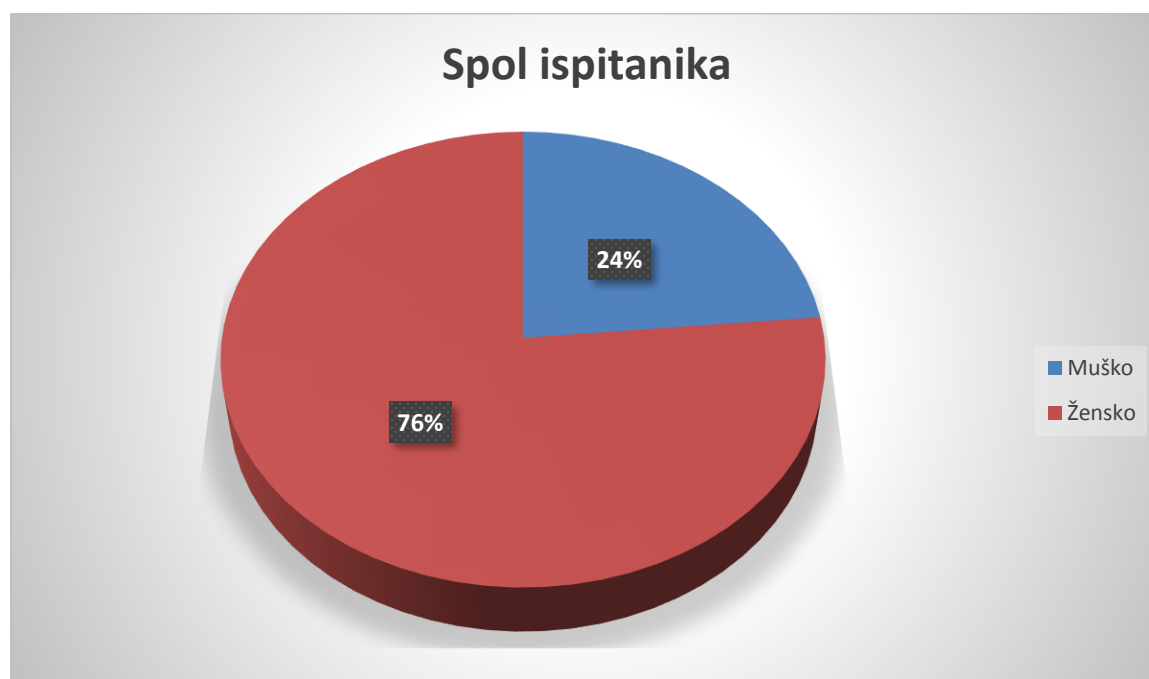
Kako bi NVO imala potrebne aktualne podatke iz lokalne zajednice koje se odnose na probleme i potrebe te kako bi svoj rad mogli podrediti i kreirati na adekvatan način neophodna je saradnja sa vladinim institucijama kao što je Centar za socijalni rad, Policijska stanica, Odgojno – obrazovna ustanova i druge javne ustanove. Ova vrsta saradnje ima veliki značaj za obje strane, kako za NVO tako i za Vladine institucije. Uska saradnja omogućava bolje razumijevanje lokalnih problema i efikasnije djelovanje na rješavanje postojećih i mogućih rizika koji djecu i mlade potencijalno dovode u stanje devijantnog ponašanja. Ovakav način osigurava jedinstveno djelovanje na svim poljima lokalne zajednice.

Kombinacijom navedenih strategija NVO mogu značajno doprinijeti smanjenju stope maloljetničke delinkvencije, promoviranju zdravih stilova života među djecom i mladima te na taj način dati svoj doprinos u stvaranju sigurnijeg društva i perspektivnije lokalne zajednice.

V. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

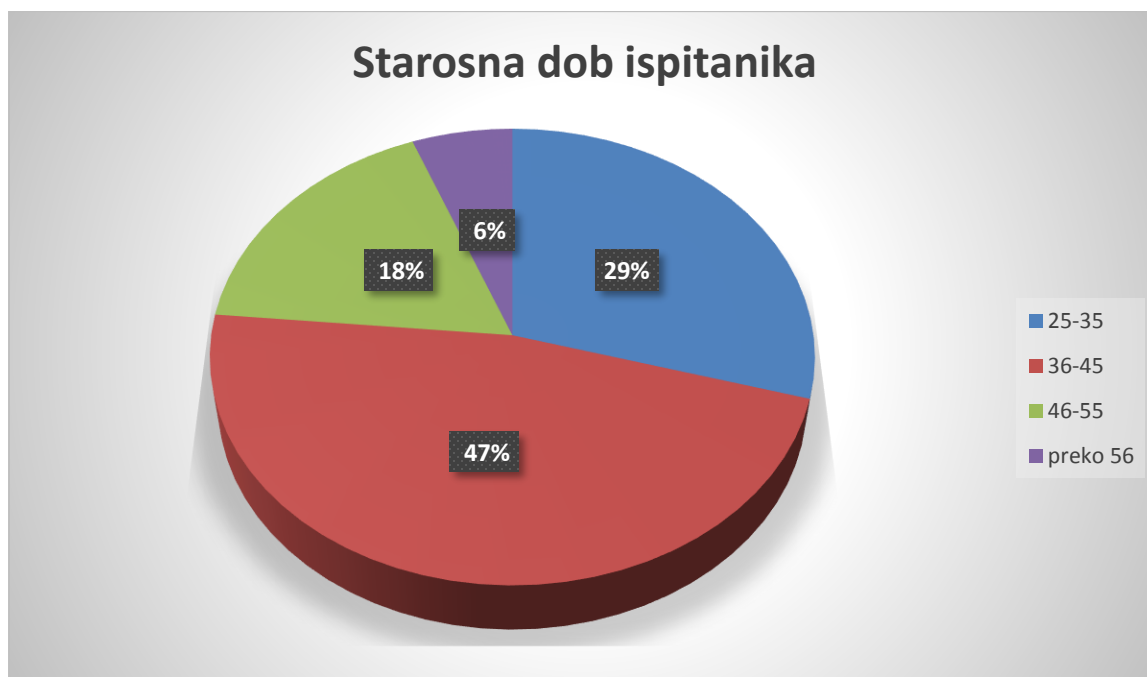
U ovom djelu rada će biti prezentirani rezultati empirijskog istraživanja. Za potrebe ovog istraživačkog rada, posebno je konstruiran anketni upitnik koji se sastoji od 19. pitanja, formuliranih u skladu sa zahtjevima naslova teme: „Prevenција maloljetničke delinkvencije na području općine Travnik“. Anketni upitnik je anonimnog karaktera i na dobrovoljnoj bazi na što je ispitanicima skrenuta pažnja prije popunjavanja anketnog upitnika.

Anketni upitnik je obuhvatio uzorak od 25 stručnih lica koji rade na prevenciji maloljetničke delinkvencije u općini Travnik, a što obuhvata uposlenike Centra za socijalni rad, Odgojno – obrazovne ustanove, Policijsku stanicu, Nevladinu organizaciju.



Grafikon 1. Spol ispitanika

Kako vidimo iz analize dobivenih rezultata većina ispitanika su pripadnice ženskog pola. Rezultati istraživanja pokazuju veću zastupljenost i aktivni angažman ženskih (76%) nego muških osoba (24%). Veća zastupljenost žena u ovoj vrsti pomažućih profesija je jako primjenta u praksi.



Grafikon 2. Dobna struktura ispitanika

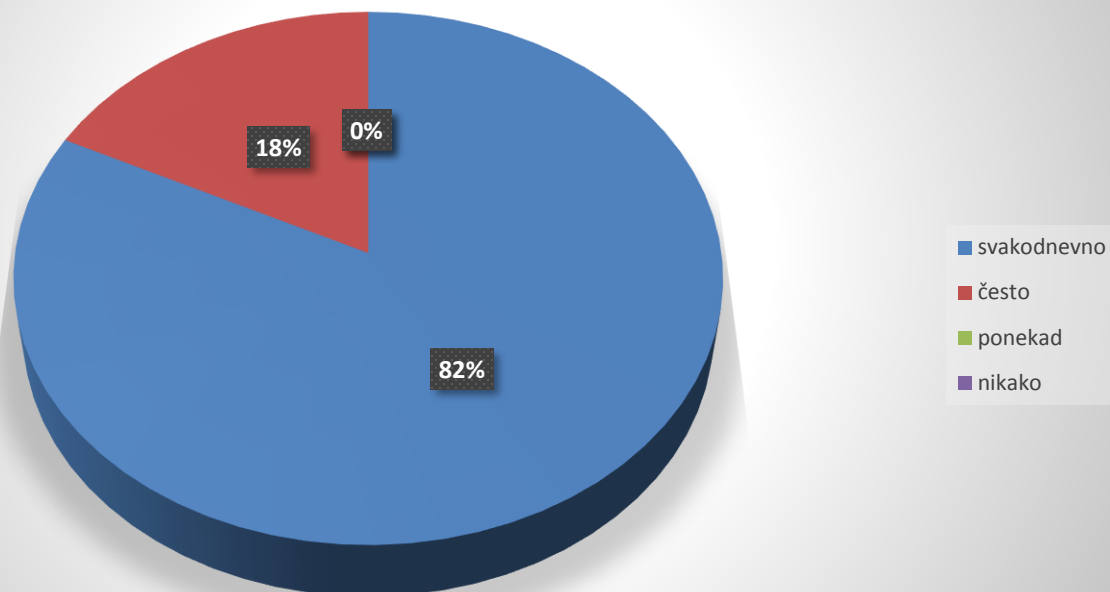
Kada je riječ o dobnoj strukturi, primjetno je da je najveći broj ispitanika srednje životne dobi (47%). Pored toga primjetno je uvođenje i edukovanje mlađih kolega u rad s djecom i mladima, a koji zauzimaju drugo mjesto prema rezultatima istraživanja (29%).



Grafiko 3. Stručno zvanje ispitanika

Prema stepenu obrazovanja, najveći broj ispitanika je završilo drugi ciklus studija te steklo zvanje magistra (53%), a potom slijedi postotak onih koji su završili Visoku stručnu spremu (47%). Iz ovih rezultata možemo uočiti pozitivan trend zapošljavanja većeg broja mladih koji su završili II ciklus studija po bolonjskom sistemu studiranja.

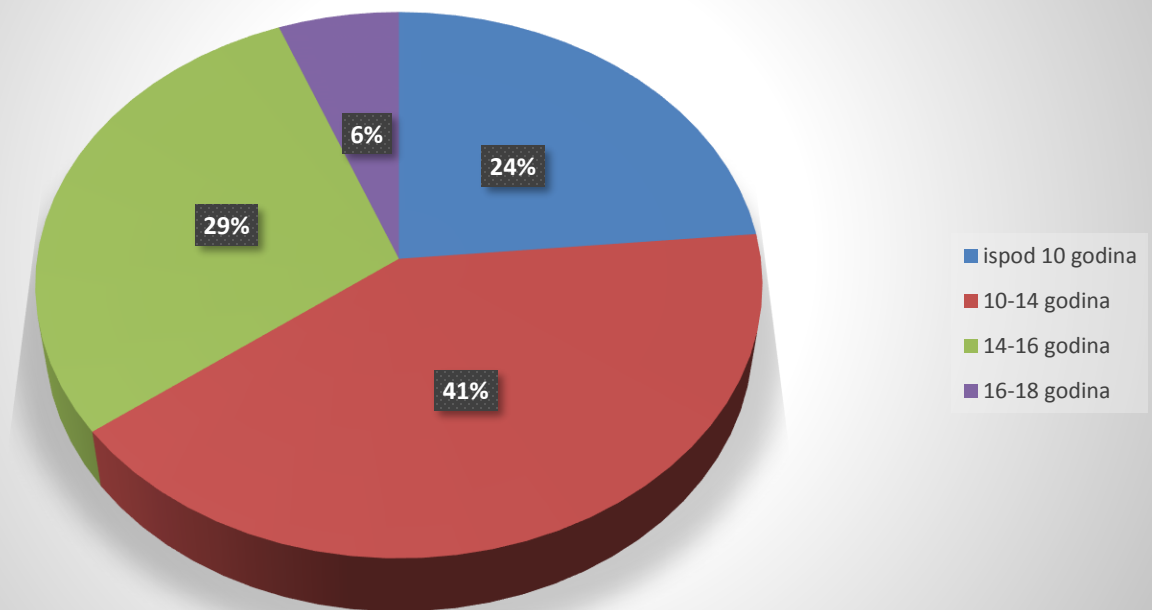
Koliko često se susrećete s maloljetnim osobama prilikom obavljanja radnih aktivnosti



Grafikon 4. Koliko često se susećete s maloljetni osobama prilikom obavljanja radnih aktivnosti ?

Uvidom u rezultate predstavljene grafikonu 4. , na pitanje “Koliko često se susrećete s maloljetni osobama prilikom obavljanja radnih aktivnosti ?” bili su ponuđeni odgovori : svakodnevno, često, ponekad i nikako. Najveći broj ispitanika (82%) je odgovorilo da se svakodnevno susreću sa maloljetnicima, dok je drugi dio ispitanika (18) odgovorio da se često susreću u radu s maloljetnicima.

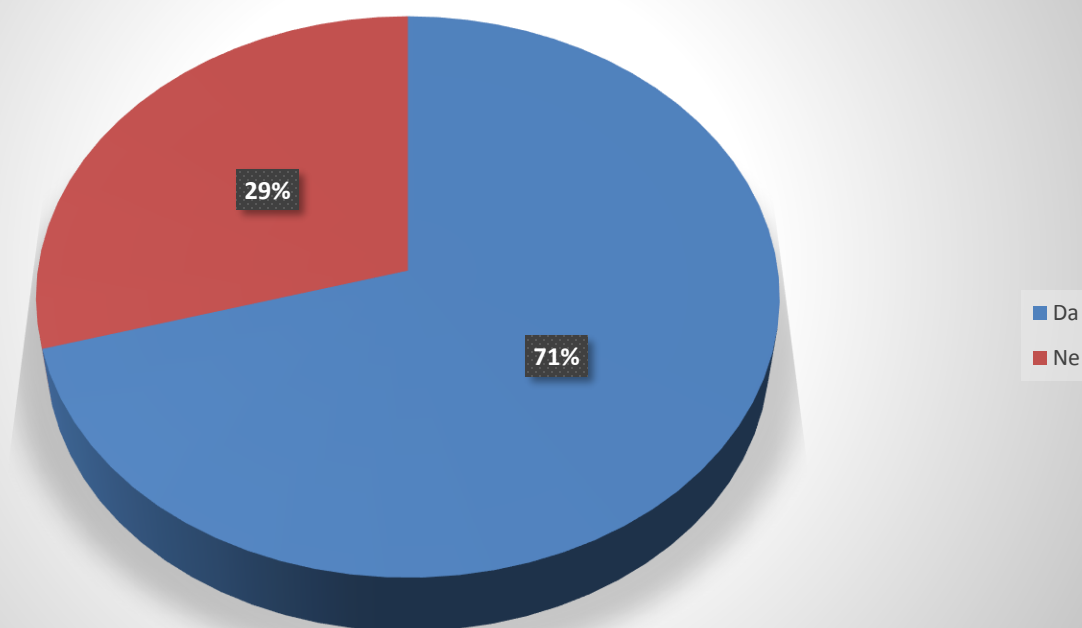
Kojeg su najčešće uzrasta maloljetnici sa kojima se susrećete



Grafit 5. Kojeg su najčešće uzrasta maloljetnici sa kojima se susrećete ?

Prema rezultatima istraživanja stručnjaci u svakodnevnom radu se najčešće susreću s djecom uzrasta od 10 – 14 godina (41%). Poslije toga, sljedeći na ljestvici su maloljetnici u dobu od 14 – 16 godina (29%), a samo bar postotaka manje imaju djeca u dobi ispod 10 godina (24%). Ovim rezultatima je vidljiva negativna tendencija te sve veći porast djece i mladih koji dolaze u kontakt sa stručnim osobljem, a koji su zaduženo za rad sa djecom i mladima koji pokazuju određeni problem ili poremećaj u ponašanju (psiholog, pedagog, socijalni radnik,...).

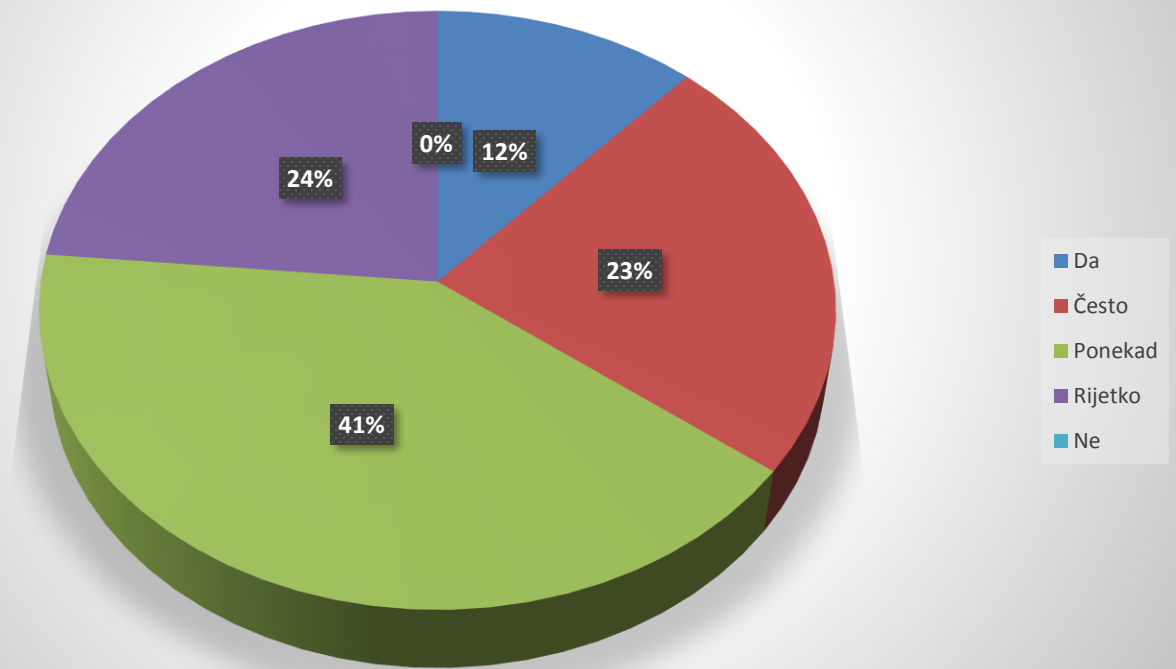
Da li se Vaša ustanova susreće sa nedostatkom resursa kada je u pitanju rad s maloljetnicima



Grafit 6. Da li se Vaša ustanova susreće sa nedostatkom resursa kada je u pitanju rad s maloljetnicima ?

Na pitanje da li se u ustanovama često susreću s nedostatkom resursa kada je u pitanju rad s maloljetnicima veći dio ispitanika je dao pozitivan odgovor (71%). Uvidom u ovakve statističke podatke možemo zaključiti da uslovi za određene radnje s maloljetnicima su relativno loši te ne mogu zadovoljiti potrebe djece i mladih u lokalnoj zajednici. Pojedini ispitanici su dali negativan odgovor (29%) i koji su mišljenja da su trenutni resursi dobri i odgovaraju potrebama lokalne zajednice.

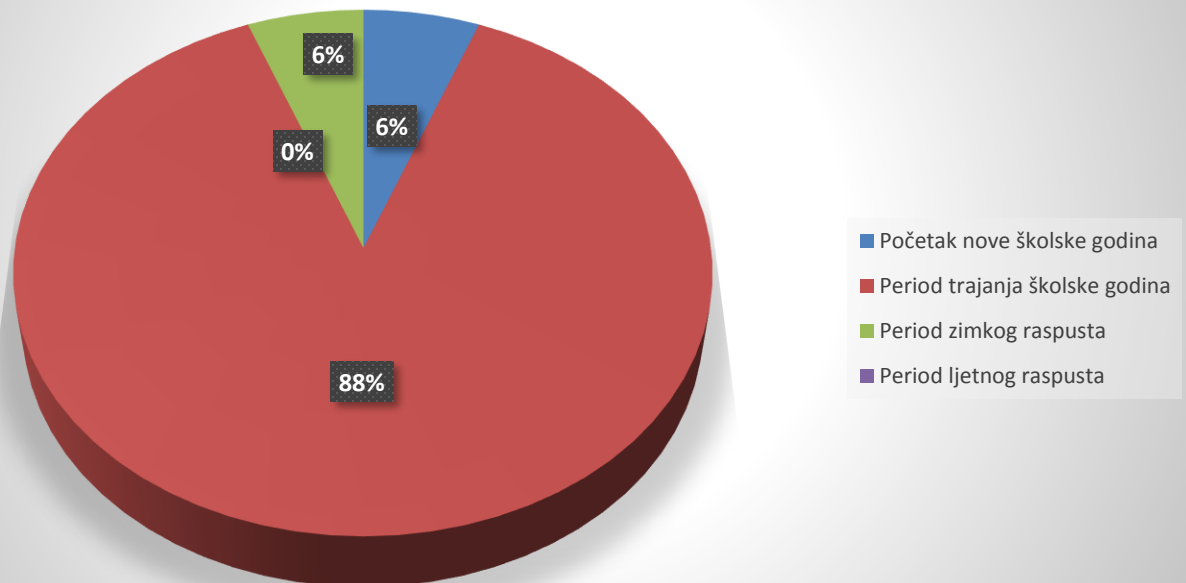
Da li imate ili ste imali problema u izvršavanju svojih zadataka kada je u pitanju rad s djecom i maloljetnicima



Grafit 7. Da li imate ili ste imali problema u izvršavanju svojih zadataka kada je u pitanju rad s djecom i maloljetnicima ?

Iz grafita je vidljivo da je najveći broj ispitanika (41%) odgovorio da ponekad imaju određene probleme u izvršavanju svojih profesionalnih zadataka kada je u pitanju rad s djecom i mladima. Ostatak ispitanika je odgovorio da rijetko imaju problem u obavljanju svojih zadataka sa djecom i mladima (24%), dok je (23%) ispitanika odgovorilo da često imaju problem u radu s djecom i mladima. Raznovrsnost u odgovorima jeste zavisna od nadležnosti ustanove iz koje ispitanici dolaze. Poznato je da različite ustanove imaju različit način djelovanja i pristupa prema djeci i mladima, a što opet zavisi od nadležnosti koju imaju. Jako mali broj ispitanika (12%) je odgovorilo da nikada nisu imali problema u izvršavanju svojih zadataka u radu s djecom i mladima.

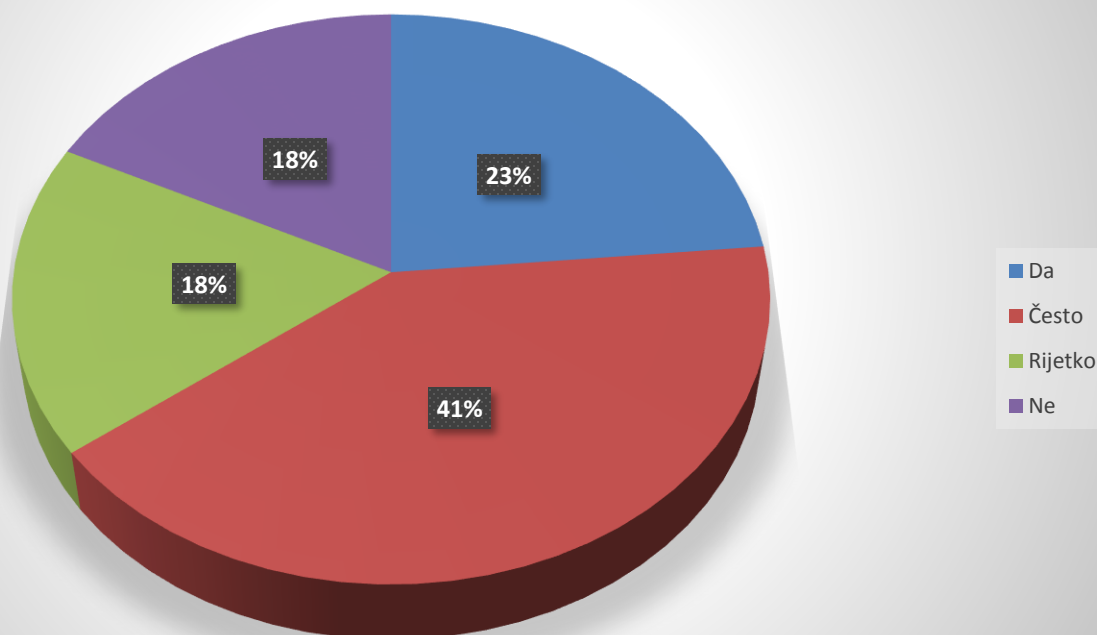
U kojem periodu primjećujete porast maloljetničke delinkvencije



Grafit 8. U kojem period primjećujete porast maloljetničke delinkvencije?

Iz grafikona je vidljivo da se većina ispitanika (88%) izjasnila kako je porast maloljetničke delinkvencije najprimjetniji tokom trajanja školske godine. Ovakvi podaci upućuju na to da se djeca i mladi jako teško nose s obavezama koje imaju tokom trajanja školske godine zbog čega dolazi do problema u ponašanju. Mali broj ispitanika (6%) je odgovorio da je primjetan porast maloljetničke delinkvencije u periodu početka nove školske godine, što je negdje očekivano uzimajući u obzir proces prilagođavanja i adaptacije na nove okolnosti. Pored toga nekoliko ispitanika (6%) je odgovorilo da je primijećen porast maloljetničke delinkvencije u periodu trajanja zimskog raspusta. Ono što je grafikonom prikazano te privlači pažnju jeste da u periodu ljetnog raspusta nema porasta delinkventnog ponašanja prema odgovorima ispitanika (0%).

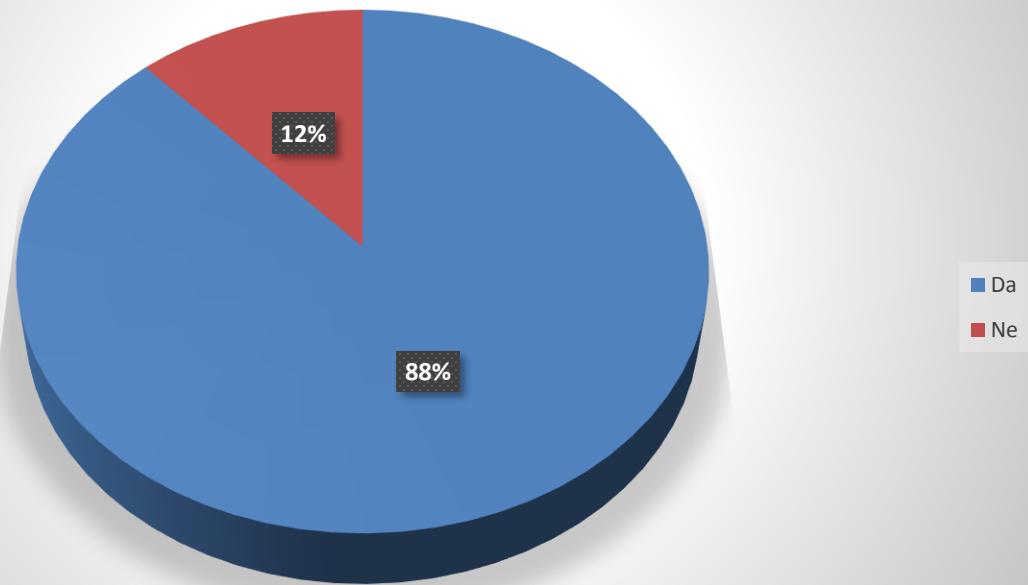
Da li se po Vašem mišljenju provodi adekvatan tretman djece sa delinkventnim ponašanjem



Grafit 9. Da li se po Vašem mišljenju provodi adekvatan tretman djece sa delinkventnim ponašanjem?

Uvidom u rezultate predstavljene u grafitu 9. na pitanje "Da li se po Vašem mišljenju provodi adekvatan tretman djece sa delinkventnim ponašanjem" najveći broj ispitanika (41%) je odgovorilo ponuđenim odgovorom "često". Drugi prema postotku jeste ponuđeni odgovor "Da" gdje ispitanici (23%) smatraju da se provode adekvatni tretmani djece s delinkventnim ponašanjem. Dok ponuđeni odgovori "rijetko" i "ne" ima isti postotak odgovora ispitanika (18%).

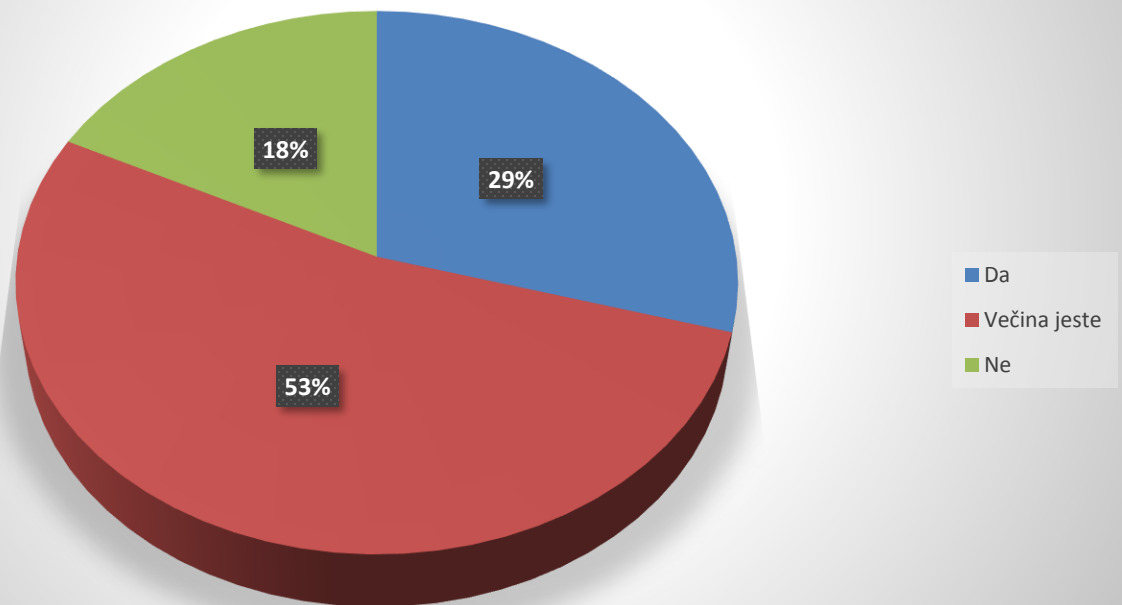
Da li ustanova u kojoj radite provodi programe prevencije maloljetničke delinkvencije



Grafit 10. Da li ustanova u kojoj radite provodi programe prevencije maloljetničke delinkvencije?

Iz grafita 10. vidljivo je da su skoro svi ispitanici (88%) potvrdili da provode program prevencije u ustanovi u kojoj djeluju. U anketnom upitniku pojedini stručnjaci su spomenuli određene projekte u kojima rade na prevenciji maloljetničke delinkvencije, a to je “Stariji brat, starija sestra”. Nekoliko ispitanika (12%) su negativno odgovorila i potvrdili da u okviru svoje ustanove ne provode programe prevencije maloljetničke delinkvencije.

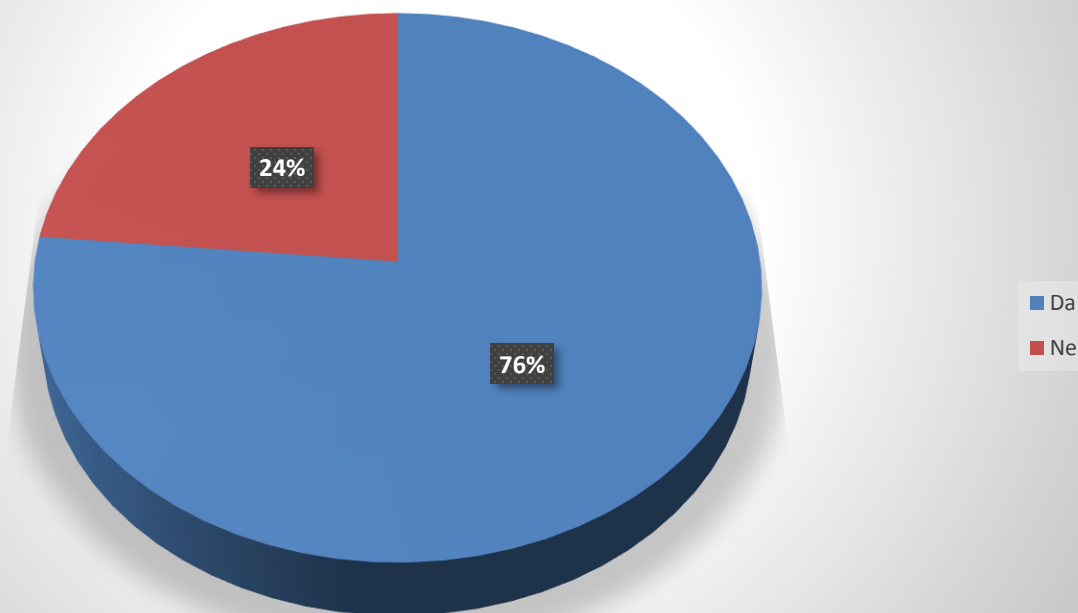
Po Vašem mišljenju da li je osoblje iz Vaše ustanove, a koje je uključeno u rad s maloljetnicima, dovoljno edukovano i osposobljeno za to



Grafit 11. Po Vašem mišljenju da li je osoblje iz Vaše ustanove, a koje je uključeno u rad s maloljetnicima, dovoljno edukovano i osposobljeno za to ?

Polovina ispitanika (53%) je odgovorilo da je većina zaposlenih u njihovoj ustanovi edukovano i osposobljeno za rad s maloljetnicima. Drugi prema postotku (29%) su ispitanici koji su odgovorili sa ponuđenim odgovorom "Da", dok je mali broj ispitanika (18%) odgovorio sa ponuđenim odgovorom "Ne".

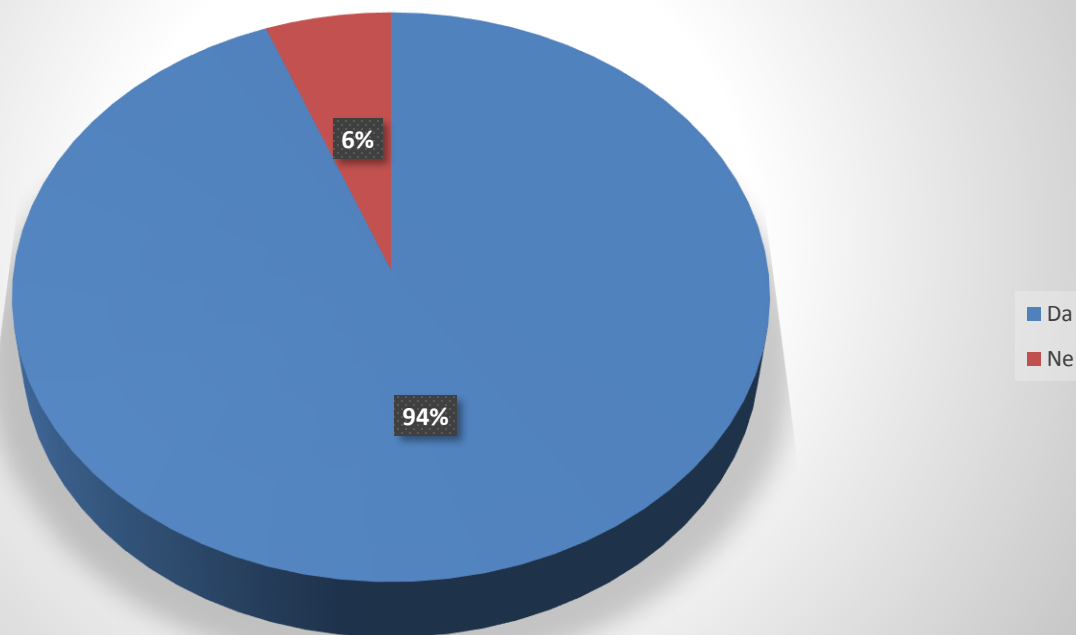
Da li smatrate da su preventivni programi kojima bi se djelovalo na maloljetne delinkvente nedovoljno razvijeni i zastupljeni u praksi



Grafit 12. Da li smatrate da su preventivni programi kojima bi se djelovalo na maloljetne delinkvente nedovoljno razvijeni i zastupljeni u praksi?

Veliki broj ispitanika (76%) su potvrdno odgovorili te smatraju da je potrebno raditi na razvijanju programa prevencije maloljetničke delinkvencije i masovnijoj primjeni tih programa u praksi. Mali postotak ispitanika (24%) su odgovorili da ponuđenim negativnim odgovorom “Ne”.

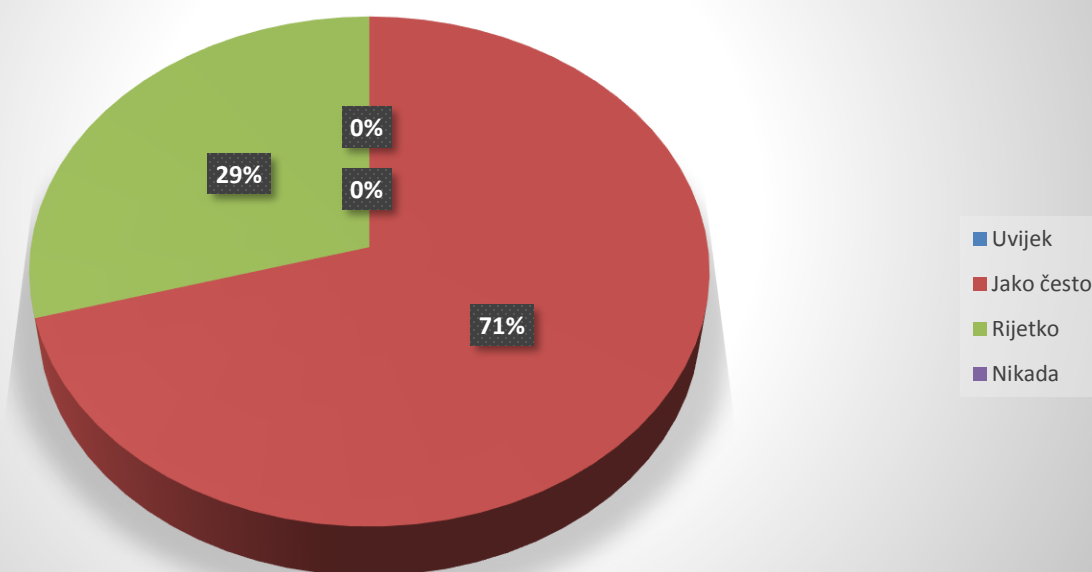
Prema Vašem mišljenju da li je maloljetnička delinkvencija povezana sa nizom faktora vezanih za porodicu



Grafit 13. Prema Vašem mišljenju da li je maloljetnička delinkvencija povezana sa nizom faktora vezanih za porodicu?

Skoro svi ispitanici (94%) su odgovorili da je pojava maloljetničke delinkvencije vezana za niz faktora u porodici te su naveli neke od faktora, a to su : siromaštvo, nepotpuna porodica, nisko obrazovanje, loši stambeni uslovi, niska obrazovanost članova porodice,... Dok nekoliko ispitanika (6%) smatra da pojava maloljetničke delinkvencije nije uslovljena porodičnim prilikama.

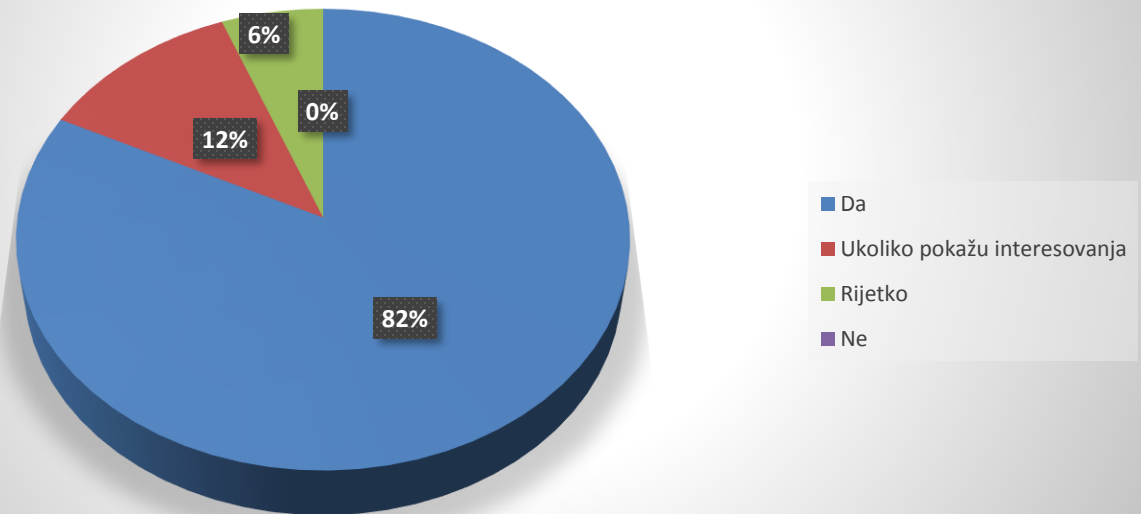
Da li se često suočavate da otporom ili negativnim stavom roditelja prilikom rada sa djecom koja imaju probleme ili poremećaj u ponašanju



Grafit 14. Da li se često suočavate sa otporom ili negativnim stavom roditelja prilikom rada sa djecom koja imaju probleme ili poremećaje u ponašanju?

Iz grafita 14. je vidljivo da se svi ispitanici suočavaju sa određenim otporom roditelja ukoliko njihovo dijete pokaže određene probleme i poremećaje u mjere kada je potrebno uvesti određene preventivne radnje. Veliki broj ispitanika (71%) je odgovorilo ponuđenim odgovorom “Jako često” dok je ostatak ispitanika (29%) odgovorilo sa ponuđenim odgovorom “rijetko”.

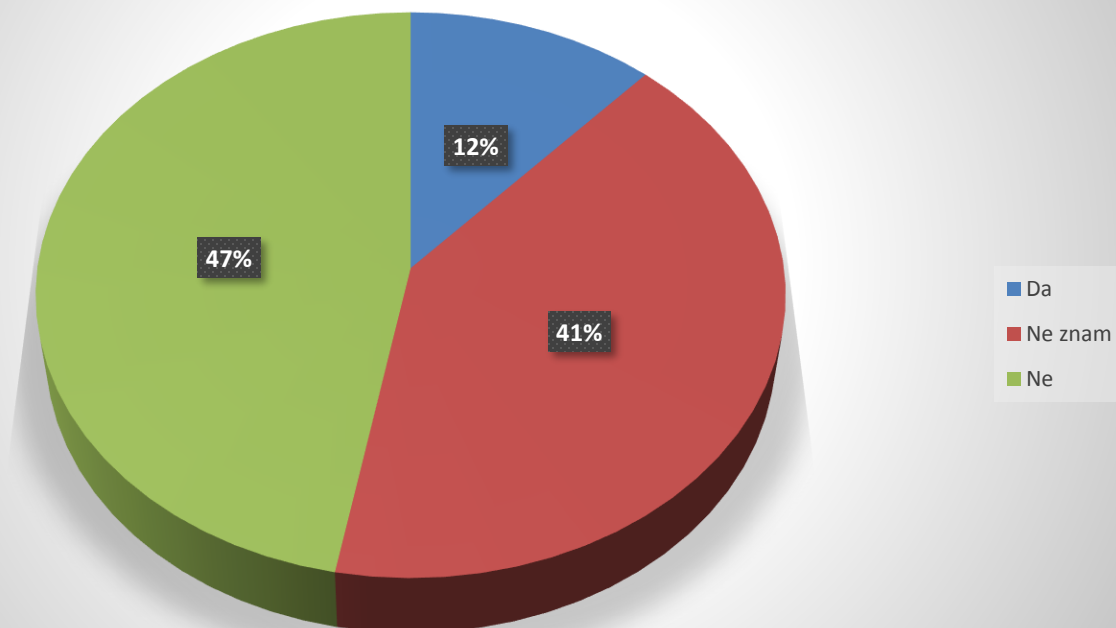
Da li u okvirima svoje nadležnosti uključujete roditelje u rad na prevenciji delinkventnog ponašanja njihove djece



Grafit 15. Da li u okvirima svoje nadležnosti uključujete roditelje u rad na prevenciji delinkventnog ponašanja njihove djece ?

Prema rezultatima anketnog upitnika veći broj ispitanika (82%) je odgovorio sa potvrdnim odgovor, da uključuju roditelje u program prevencije maloljetničke delinkvencije. Nekoliko ispitanika (12%) je odgovorilo da uključuju roditelje u program prevencije maloljetničke delinkvencije onda kada roditelji pokažu interesovanje za rješavanje postojećeg problema. Dok je ostatak ispitanika (12%) odgovorilo da rijetko uključuju roditelje u program prevencije maloljetničke delinkvencije.

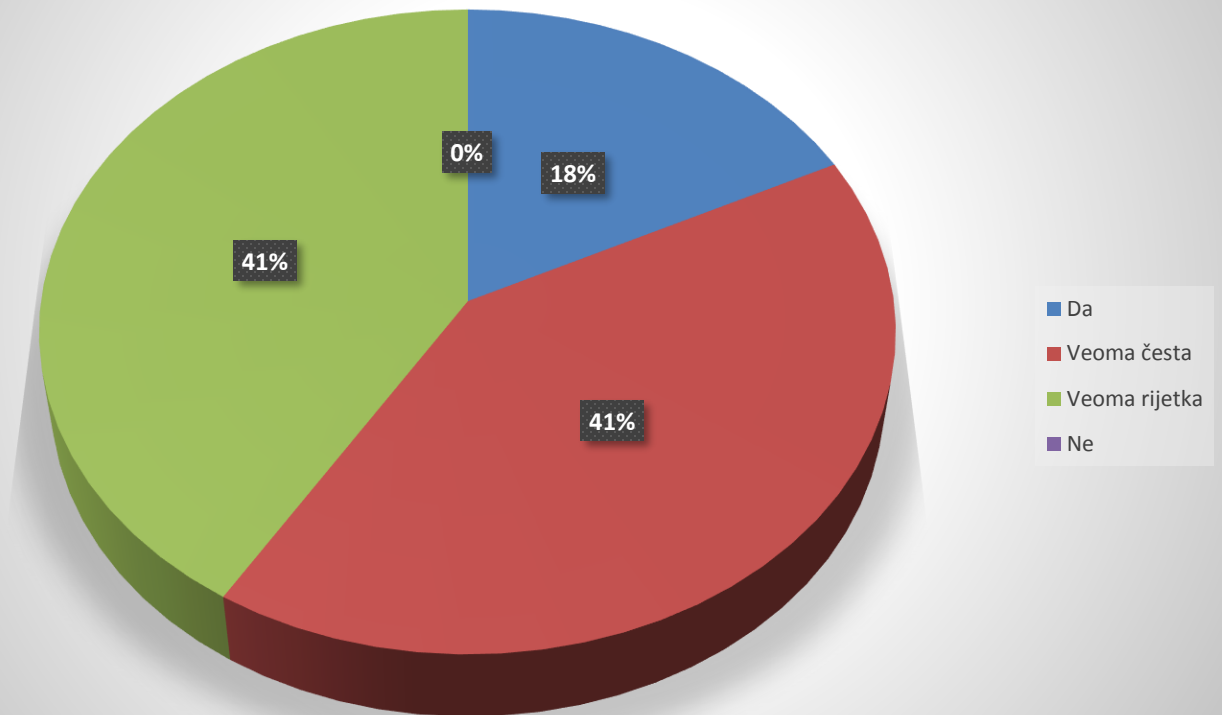
Da li su po Vašem mišljenju djeca sa delinkventnim ponašanjem sistemski tretirana na adekvatan način



Grafit 16. Da li su po Vašem mišljenju djeca sa delinkventnim ponašanjem sistemski tretirana na adekvatan način?

Najveći broj ispitanika (47%) odgovorilo je da djeca sa delinkventnim ponašanjem nisu sistemski tretirana na adekvatan način. Veliki postotak ispitanika (41%) su odgovorili da ne znaju dok je mali broj ispitanika (12%) odgovorilo da su djeca sa delinkventnim ponašanjem sistemski tretirana na adekvatan način.

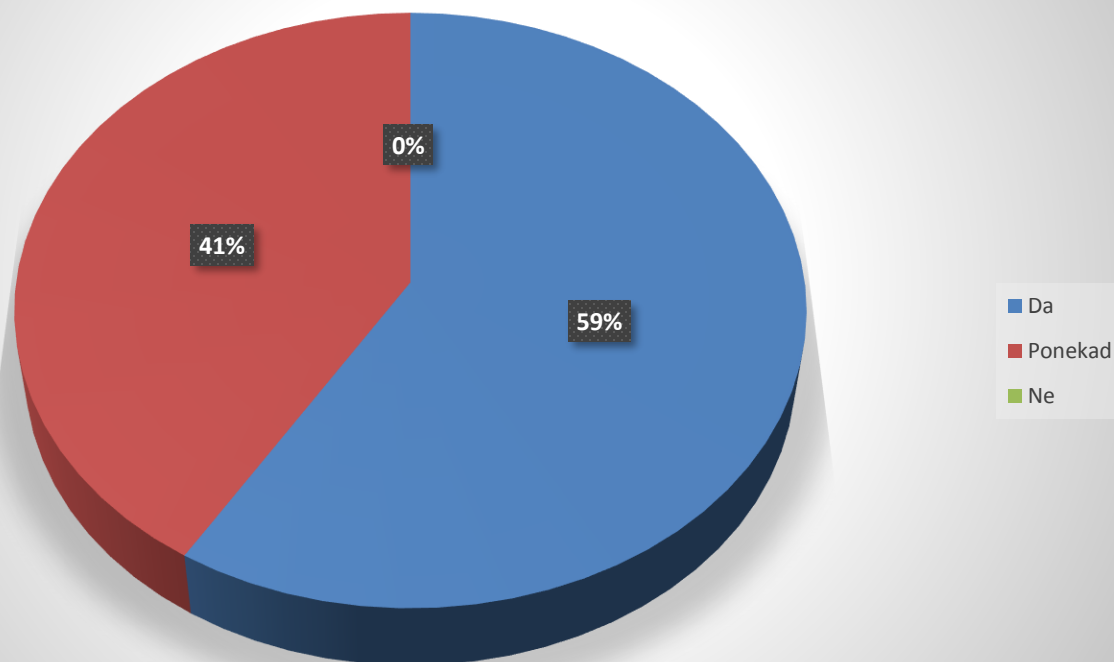
Prema Vašem iskustvu da li je česta pojava recidivizam kod maloljetnih delinkvenata



Grafit 17. Prema Vašem iskustvu da li je česta pojava recidivizam kod maloljetnih delinkvenata?

Isti broj ispitanika (41%) je odgovorilo sa ponuđenim odgovorima “veoma često” i “veoma rijetko”. Ovakav statistički podatak upućuje na to da maloljetnici ipak u većoj mjeri budu recidivisti. Ostali ispitanici (18%) su odgovorili sa pozitivnim odgovorom “Da”.

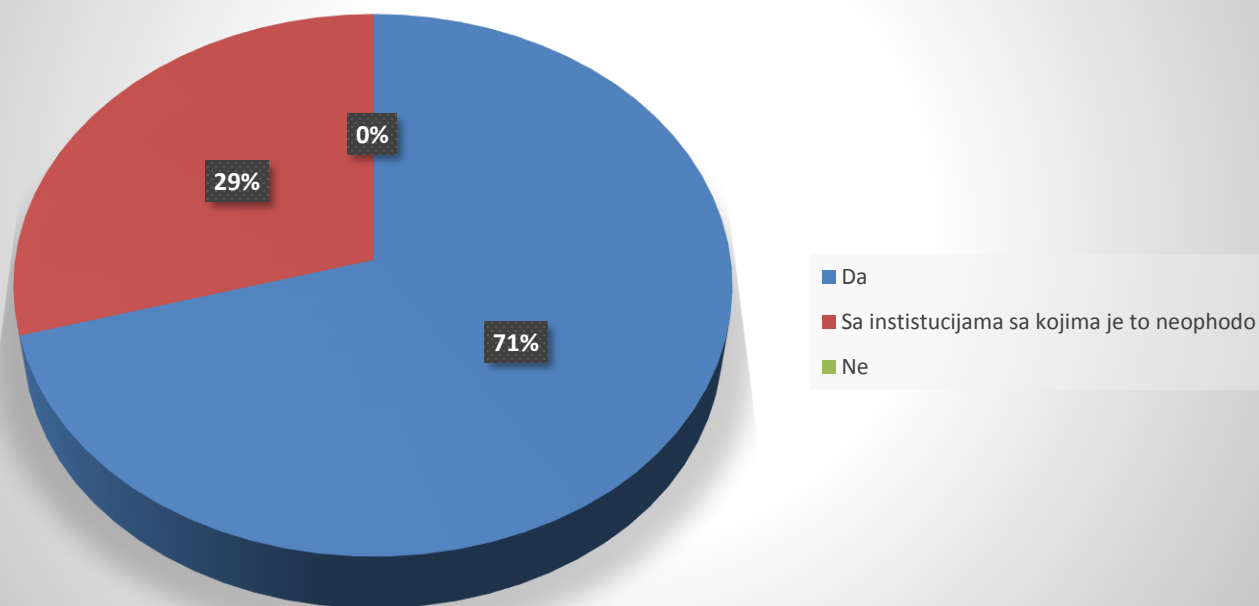
Da li imate potrebu da se konsultujete s nekim kako bi što uspješnije riješili određeni problem



Grafit 18. Da li imate potrebu da se konsultujete s nekim kako bi što uspješnije riješili određeni problem?

Ispitanici su uglavnom odgovorili sa potvrdnim odgovorom na pitanje "Da li imate potrebu da se konsultujete s nekim kako bi što uspješnije riješili određeni problem?" te je veliki broj ispitanika naveo da se konsultuje sa stručnim timom, šefom ili vođom službe ili pak s kolegama. Najveći broj ispitanika (59%) je odgovorio sa ponuđenim odgovorom "Da" dok su ostali ispitanici (41%) odgovorili s ponuđenim odgovorom "Ponekad".

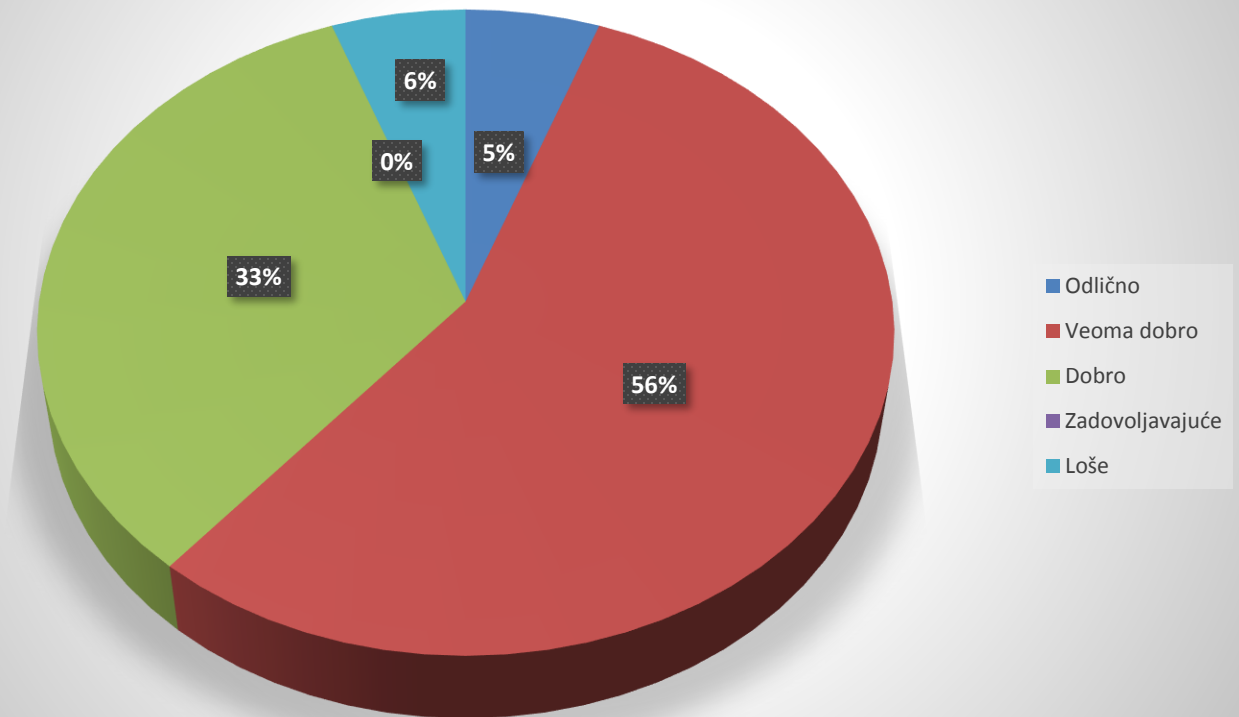
Da li je razvijena međuinstitucionalna saradnja prilikom rada na prevenciji maloljetničke delinkvencije



Grafit 19. Da li je razvijena međuinstitucionalna saradnja prilikom rada na prevenciji maloljetničke delinkvencije?

Vidljivo je u grafitu 19. da je većina ispitanika (71%) odgovorilo sa ponuđenim odgovorom "Da" što je pokazatelj pozitivne tendencije na području općine Travnik. Ostali ispitanici (29%) su odgovorili sa ponuđenim odgovorom " Samo sa institucijama sa kojima je to neophodno (zakonom određeno)".

Kako bi ocijenili provođenje prevencije maloljetničke delinkvencije u okviru Vaše ustanove



Grafit 20. Kako bi ocijenili provođenje prevencije maloljetničke delinkvencije u okviru Vaše ustanove ?

Malo više od polovine ispitanika (56%) je odgovorilo “veoma dobro” na pitanje “Kako bi ocijenili provođenje prevencije maloljetničke delinkvencije u okviru Vaše ustanove?”. Druga grupa ispitanika (33%) prema postotku je odgovorila sa ponuđenim odgovorom “Dobro”. Dok je nekoliko ispitanika (6%) odgovorilo “Loše”, a najmanji postotak su ispitanici (5%) koji su odgovorili sa “Odlično”. Niko od navedenih ispitanika (0%) nije odgovorio sa ponuđenim odgovorom “Zadovoljavajuće”.

VI. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

U ovom magistarskom radu istražena je tema prevencije maloljetničke delinkvencije na području općine Travnik, koja se pokazala kao složen i višeslojan problem koji zahtijeva hitnu i sistemsku reakciju. Rezultati istraživanja jasno ukazuju na ključne uzroke ovog fenomena, među kojima se ističe porodično okruženje, socijalno-ekonomski status i odgojno – obrazovni sistem. Maloljetnici koji odrastaju u disfunkcionalnim porodicama ili u sredinama s niskim socioekonomskim statusom često su izloženi riziku od delinkventnog ponašanja, osim toga neadekvatna podrška institucija može dodatno otežati situaciju. Maloljetnička delinkvencija predstavlja jedan od najvećih problema današnjeg društva, tako i na području općine Travnik, a o kojem se još uvijek ne govori dovoljno. Upravo zbog toga za saniranje posljedica i suzbijanje novih slučajeva delinkventnog ponašanja nije dovoljno samo reagovanje ustanova onda kada maloljetnik već učini određeno krivično djelo.

Međuinstitucionalna saradnja je od krucijalne važnosti kada govorimo o prevenciji maloljetničke delinkvencije. Sprovedenjem istraživanja na području općine Travnik stručnjaci koji rade na prevenciji maloljetničke delinkvencije te dolaze iz različitim vladinim institucijama svojim odgovorom na pitanje „Da li je razvijena međuinstitucionalna saradnja prilikom rada na prevenciji maloljetničke delinkvencije?“ koji je prikazan u grafitu 19., gdje su svi ispitanici odgovorili sa pozitivnim odgovorom daje pozitivne pomake. Vidljivo je da se na području općine Travnik razvija pozitivna praksa kada je u pitanju saradnja vladinih i nevladinih institucija. Pojava maloljetničke delinkvencije je u porastu dugi niz godina ali aktivnim sprovođenjem prevencija postižu se pozitivni rezultati u suzbijanju delinkventnog ponašanja.

Na osnovu sprovedenog istraživanja smatram da je generalna hipoteza koja glasi „Preventivni rad je značajan za formiranje pozitivnih stavova kod djece i mladih što značajno doprinosi smanjenju pojave maloljetničke delinkvencije.“ potvrđena.

S obzirom na dobivene podatke istraživanja, vidljivo je da stručnjaci u Odgojno – obrazovnim ustanovama, Centru za socijalni rad, Policijska stanica imaju dobru saradnju te da su jedinstveni u svom djelovanju prema djeci i mladima. Suradnja između obrazovnih institucija, policije, nevladinih organizacija i zdravstvenih stručnjaka omogućava kreiranje programa koji su prilagođeni specifičnim potrebama mladih. Preventivnim radom u periodu od 2020. godine do 2023. godine došlo je do pozitivnih pomaka kada je u pitanju odgoj djece i mladih. Preventivne aktivnosti predstavljaju proces koji traje. Svima je poznato da rezultati bilo kojeg procesa nisu vidljivi odmah niti daju pozitivne rezultate u određenom momentu. Proces prevencije maloljetničke delinkvencije traje nekoliko godina i određeni rezultati i pozitivan pomak je vidljiv i primjetan tek nakon dugogodišnjeg rada sa djecom i mladima.

U proces prevencije maloljetničke delinkvencije neizostavan je i rad s porodicom kao i lokalnom zajednicom koji imaju važnu ulogu i utjecaj na odrastanje mladih. Prevencija maloljetničke delinkvencije zahtijeva holistički pristup koji uključuje različite aspekte života djece i mladih. Zbog toga multidisciplinarni timovi igraju ključnu ulogu u prevenciji maloljetničke delinkvencije jer okupljaju stručnjake iz različitih disciplina kako bi se suočili s kompleksnošću ovog fenomena.

Sumirajući i istraživački i teorijski dio magistarskog rada dolazimo do zaključka da je multidisciplinarni pristup institucija od velike značajnosti za djecu i mlade koji pokazuju određene probleme ili poremećaje u ponašanju, ali i za društvo u cijelosti. Djeca i mladi predstavljaju budućnost jedne lokalne zajednice te pomažući njima u prevazilaženju određenih situacija koji su uslovljeni rizičnim faktorima, pomažemo cjelokupnoj zajednici i društvu. Svi problemi istaknuti u ovom magistarskom radu međusobno su povezani i utječu jedni na druge, stvarajući kompleksnu mrežu izazova. Ova međusobna povezanost znači da se ne može pristupiti rješavanju jednog problema bez razmatranja drugih, jer su uzroci i posljedice često isprepleteni.

Ovaj rad ukazuje na to da je prevencija maloljetničke delinkvencije ne samo nužnost, već i ulaganje u budućnost zajednice, jer kroz osnaživanje mladih i pružanje podrške stvaramo zdravije i sigurnije okruženje za sve. Samo zajedničkim naporima i angažmanom možemo postići održive rezultate i stvoriti društvo koje potiče pozitivne vrijednosti i doprinosi razvoju odgovornih građana.

VII. PRILOZI

Anketni upitnik

Univerzitet u Sarajevu

Fakultet političkih nauka

Odsjek Socijalni rad

Poštovani,

Anketni upitnik koji se nalazi pred Vama dio je istraživanja pod nazivom „Prevenција maloljetničke delinkvencije na području općine Travnik“. Istraživanje se sprovodi u svrhu izrade magistarskog rada odobrenog na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.

Istraživanje je u potpunosti anonimno stoga Vam molimo za samostalne i iskrene odgovore koji su zasnovani na dosadašnjem iskustvu u radu s djecom i mladima.

Unaprijed se zahvaljujem na učešću i doprinosu u ovom istraživanju.

1. SPOL ISPITANIKA :

Muško Žensko

2. STAROSNA DOB :

25 – 35 36 – 45 46 – 55 preko 56

3. STRUČNO ZVANJE :

SSS VSS MA DOKTOR NAUKA

4. KOLIKO ČESTO SE SUSREĆETE SA MALOLJETNIM OSOBAMA PRILIKOM OBAVLJANJA RADNIH AKTIVNOSTI?

svakodnevno često ponekad nikako

5. KOJEG SU NAJČEŠĆE UZRASTA MALOLJETNICI SA KOJIMA SE SUSREĆETE?

ispod 10 godina od 10 – 14 godina 14 – 16 godina 16 – 18 godina

6. DA LI SE VAŠA USTANOVA SUOČAVA SA NEDOSTATKOM RESURSA KADA JE U PITANJU RADU S MALOLJETNICIMA ?

DA NE

7. DA LI IMATE ILI STE IMALI PROBLEMA U IZVRŠAVANJU SVOJIH ZADATAKA KADA JE U PITANJU RAD S DJECOM I MALOLJETNICIMA?

DA ČESTO PONEKAD RIJETKO NE

8. U KOJEM PERIODU PRIMJEĆUJETE PORAST MALOLJETNIH DELINKVENATA?

POČETAK NOVE ŠKOLSKE GODINE PERIOD TRAJANJA ŠKOLSKE GODINE
PERIOD ZIMSKOG RASPUSTA PERIOD LJETNOG RASPUSTA

9. DA LI SE PO VAŠEM MIŠLJENJU PROVODI ADEKVATAN TRETMAN DJECE SA DELINKVENTNIM PONAŠANJEM?

DA ČESTO RIJETKO NE

10. DA LI USTANOVA U KOJOJ RADITE PROVODI PROGRAME PREVENCIJE MELOJETNIČKE DELINKVENCije?

DA NE

KOJE-----

11. PO VAŠEM MIŠLJENJU DA LI JE OSOBLJE IZ VAŠE USTANOVE, A KOJE JE UKLJUČENO U RAD SA MALOLJETNICIMA, DOVOLJNO EDUKOVANO I OSPOSOBLJENO ZA TO ?

DA VEČINA JESTE NE

12. DA LI SMATRATE DA SU PREVENTIVNI PROGRAMI KOJIMA BI SE DJELOVALO NA MALOLJETNE DELINKVENTE NEDOVOLJNO RAZVIJENI I ZASTUPLJENI U PRAKSI ?

DA NE

13. PREMA VAŠEM MIŠLJENJU DA LI JE MALOLJETNIČKA DELINKVENCija POVEZANA SA NIZOM FAKTORA VEZANIH ZA PORODICU ?

DA NE

UKOLIKO JE VAŠ ODGOVOR POZITIVAN (DA) NAVEDITE JEDAN PRIMJER/FAKTOR :

14. DA LI SE ČESTO SUOČAVATE SA ODPOROM/NEGATIVNIM STAVOM RODITELJA PRILIKOM RADA SA DJECOM KOJA IMAJU PROBLEME ILI POREMEĆAJE U PONAŠANJU?
UVIJEK JAKO ČESTO RIJETKO NIKADA

UKOLIKO JE VAŠ ODGOVOR POZITIVAN (UVIJEK / JAKO ČESTO) NA KOJI NAČIN RJEŠAVATE TAKVE SITUACIJE _____

15. DA LI U OKVIRIMA SVOJE NADLEŽOSTI UKLJUČUJETE RODITELJE U RAD NA PREVENCIJI DELINKVENTNOG PONAŠANJA NJIHOVE DJECE ?

DA UKOLIKO POKAŽU INTERESOVANJE RIJETKO NE

16. DA LI SU PO VAŠEM MIŠLJENJU DJECA SA DELINKVENTNIM PONAŠANJEM SISTEMSKI TRETIRANA NA ADEKVATAN NAČIN?

DA NE ZNAM NE

17. PREMA VAŠEM ISKUSTVU, DA LI JE ČESTA POJAVA RECIDIVIZAM KOD MALOLJETNIH DELINKVENATA ?

DA VEOMA ČESTO VEOMA RIJETKO NE

18. DA LI IMATE POTREBU DA SE SA NEKIM KONSULTUJETE KAKO BI ŠTO BOLJE RIJEŠILI ODREĐENI PROBLEM?

DA PONEKAD NE

UKOLIKO JE ODGOVOR NA PREDHODNO PITANJE POZITIVAN (DA / PONEKAD) SA KIM SE NAJČEŠĆE KONSULTUJETE ?

19. DA LI POSTOJI MEĐUINSTITUCIJALNA SARADNJU PRILIKOM RADA NA PREVENCIJI MALOLJETNIČKE DELINKVENCije ?

DA SAMO U SITUACIJAMA U KOJIMA JE TO NEOPHODNO NE
(ZAKONOM USLOVLJENO)

20. KAKO BISTE OCJENILI PROVOĐENJE PREVENCIJE MALOLJETNIČKE DELINKVENCije U OKVIRU VAŠE USTANOVE ?

ODLIČNO VEOMA DOBRO DOBRO ZADOVOLJAVAJUĆE
LOŠE

VII. LITERATURA

Knjige

1. Andrilović, V. (1981.) Metode i tehnike istraživanja u psihologiji odgoja i obrazovanja, Društvo psihologa Hrvatske, Zagreb.
2. Ajduković, M. (2008) Socijalni problemi, socijalni rizici i savremeni socijalni rad, Revija socijalne politike, Zagreb
3. Anić, Š.-Klaić, N.-Domović, Ž.: Rječnik stranih riječi; Sani-Plus; Zagreb, 1999.
4. Bratanić, Marija: Mikropedagogija – Interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja; ŠK; Zagreb, 1993.
5. Buljubašić, S. (2008) Maloljetnička delinkvencija, DES, Sarajevo.
6. Buljubašić, S. (2012) Savremena socijalna politika, Arka Press, Sarajevo.
7. Buljubašić, S. i Šadić, S. (2021) Socijalni rad s djecom i porodicama u riziku, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.
8. Cohen, H.D./Stern, V./Balaban, N. (1996.) Observing and Recording the Behavior of Young Children, Teachers College Press, Columbia University, New York, London.
9. Dervišbegović, M. (2003) Socijalni rad teorija i praksa, Libris, Sarajevo
10. Došen-Dobud, Anka: Odgoj i obrazovanje u dječjem vrtiću; Pedagoško književni zbor; Zagreb, 2002.
11. Došen-Dobud, Anka: Predškola – Vodič za voditelje i roditelje; Alinea; Zagreb 2001.
12. Gabel, D. (1995.) An Introduction to Action Research, San Francisko, Internet Mužić, V. (1982.) Metodologija pedagoškog istraživanja, Svjetlost, Sarajevo.

13. Getting Smart, Getting Real, Using Research and Evaluation Information to Improve Program and Policies, The Annie E. Casey Foundation, Baltimore.
14. Giddens, A. (2003) Sociologija, Ekonomski fakultet, Beograd.
15. Hajduković, Č. (1975) Prestupničko ponašanje mladih, Beograd
16. Hansen-Kaufmann:Saifer: Stvaranje učionica u kojima dijete ima centralnu ulogu (3-6 godina); COI Step by Step; Sarajevo
17. Hansen-Kaufmann-Saifer: Obrazovanje i kultura demokracije; COI Step by Step; Sarajevo, 1998.
18. Lakičević, D. (1991) Socijalna politika, FPN, Beograd
19. Janković, J., Bašić, J. (ur) (2000) Prevencija poremećaja u ponašanju djece i mladih u lokalnoj zajednici, Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece poremećajima u ponašanju.
20. Kamenov, Emil: Metodika vaspitno-obrazovnog rada sa predškolskom djecom; Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Beograd
21. McMillan, H. J./ Wergin, J.F. (1998.) Understanding & Evaluating Educational Research, MERRILL, New Jersey.
22. Mitrović, Darinka: Predškolska pedagogija; IGKRO „Svjetlost“; Sarajevo, 1980.
23. Milosavljević, M. (1997) Socijalni problemi, društvene devijacije i socijalni rad, Zbornik radova: Socijalni rad na pragu 21. veka, Socijalna misao, Beograd
24. Mužić, Vladimir: Metodologija istraživanja; Educa; Zagreb, 1999.
25. Newman, J.M. (1999.) Action Research: A Brief Overview Patton, M.Q. (1990.) Qualitative Evaluation and Research Methods, SAGE Publications, Newbury Park, London, New Delhi.
26. Pehar-Zvačko, Lidija: Oduzeto djetinjstvo; Sarajevo, 2000.

27. Peko,A./Vodopija,I.ur. (1998.) Vrijednovanje obrazovanja, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa, Pedagoški fakultet, Osijek.
28. Petz, Boris: Osnove statističke metode za nematematičare; Naklada Slap; Jastrebarsko, 1997.
29. Reason,P. (1994.) Participation in Human Inquiry, SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
30. Saifer-Baumann-Isenberg-Jalongo: Individualizirana nastava u ranom odgoju djece – Priručnik za obuku studenata i edukatora; COI Step by Step; Sarajevo, 2000.
31. Shor,I. (1992.) Empowering Education, Critical Teaching for Social Change, The University of Chicago Press, Chicago, London. (1995.)
32. Singer, M. (1996) Kriminologija, Nakladni zavod Globus, Zagreb
33. Stakić, Đ. (1991) Metodika rada s a maloletnim delinkventima, Dečije novine, Gornji Milanovac.
34. Stevanović, Marko: Predškolska pedagogija 2; R&S; Tuzla, 2001.
35. Šagud, Mirjana: Odgajatelj u dječjoj igri; ŠK Novine; Zagreb, 2002.
36. Vitas, Natalija: Vaspitanje predškolskog djeteta u porodici; Svjetlost; Sarajevo, 1983.
37. Whitehead, J. (1997.) Educational Action Research and You, [tp://www.bath.ac.uk/~edsajw](http://www.bath.ac.uk/~edsajw),Toronto.
38. Zgombić, Rudolf: Odgojno-obrazovni rad s djecom u godini prije polaska u školu; Priručnik za odgajatelje i nastavnike; ŠK; Zagreb, 1982.
39. Koller-Trbović, N. (1994): Povezanost poremećaja u ponašanju predškolske djece i njihovih obiteljskih prilika. Disertacija. Zagreb: Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu.

40. Krstić, Ž. (2014): Činitelji delinkventnog ponašanja. JAHN, 5(10): 323-348. Rijeka: Katedra za društvene i humanističke znanosti u medicini, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
41. Le Flore, L. (1988): Delinquent Youths and Family. *Adolescence*, 23(91): 629-643.
42. Krapac, D. (et al.): Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 13(2): 1035-1050. Zagreb: Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu.
43. Mikšaj-Todorović, L., Singer, M. (1989): Delinkvencija mladih. Zagreb: Globus.
44. Previšić, V. (2003): Obitelj kao odgojno-socijalna zajednica. U: Nacionalna obiteljska politika, 191-204. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
45. Rečić, M. (2003): Obitelj i školski uspjeh učenika. Đakovo: Tempo d.o.o..
46. Rosić, V., Zloković, J., (2002): Prilozi obiteljskoj pedagogiji, Rijeka: Graftrade.
47. Mužinić L. (2008): Faktori rizika kod pojave samoozljeđivanja djece i mladih. Ljetopis socijalnog rada 15(1): 49-68. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
48. Singer, M. (et al.) (2008): Kriminološke osobitosti maloljetničke delinkvencije: Tijek školovanja, poremećaji u ponašanju, obiteljske prilike. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
49. Šimić Šašić, S., Klarin, M., Proroković, A. (2011): Socioekonomske prilike obitelji i kvaliteta obiteljske interakcije kao prediktori školskog uspjeha srednjoškolaca u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Makedoniji. Ljetopis socijalnog rada 18 (1): 31-62 Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
50. Vidović, D., (2000): Otvaranje savjetovanja. U: Položaj adolescenata u obitelji. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Ministarstva rada i socijalne skrbi.
51. Zrilić, S. (2007): Analiza školskih izostanaka s obzirom na bračni status roditelja. *Magistra* 48. Iadertina, 2(1): 31-42. Zadar: Sveučilište u Zadru, Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja.

52. Wilson, N., J., Rolleston, R. (2004). A risk-need profile using four measures for youth offenders incarcerated in young offender units. Unpublished paper. Wellington, NZ:Department of Corrections.

Internet izvori

- http://stari.mup.hr/UserDocImages/PA/vps/repozitorij/martinjak_odeljan_etioloski_i_fenomenoloski_cimbenici.pdf
- UNICEF, (2015) Children protection and social inclusion, dostupno na: <http://www.unicef.org/>
- Vijesti ba., (2013) Delinkvencija, dostupno na: <http://www.vijesti.ba/vijesti/bih/171891-Delinkvencija-Psihicko-nasilje-najcescioblik-vrsnjackog-nasilja-skolama.html>
- Vlada FBiH, (2015) Zakoni, dostupno na: <http://fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/index.php>
- Al Jazeera, 2015., maloljetnička delinkvencija, dostupno na: <http://balkans.aljazeera.net/tema/maloljetnicka-delikvencija>
- Kako biti bolji roditelj, (2015) Životna škola, dostupno na: <http://www.zivotnaskola.hr/clanci/bolji-roditelj.html>
- Psihološko savjetovalište centar, natalija Isailović, dostupno na: <http://www.pscentar.com/vrscaronnja269ko-delinkvencija.html>
- Psihologija (2015) Porodica – znanje, dostupna na : <http://www.znanje.org/psihologija/03s01/pravadjeteta1.htm>
- Zaštitimo djecu od delinkvencije (2015) Delinkvencija i porodične varijable, dostupno na: <http://www.zastitimodjecuoddelinkvencije.org/latn/?page=19>
- Konvencija dostupna na: http://www.unicef.org/bih/ba/overview_15931.html
- Poliklinika za zaštitu djece, (2016) Porodica, delinkvencija i vršnjačko nasilje, Publikacije, dostupno na: <http://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/porodica>, delinkvencija-nasilje-medu-djecom-2/
- UNDO (2015) our work; dostupno na : <http://www.undp.org/>



UNIVERZITET U SARAJEVU – FAKULTET
POLITIČKIH NAUKA



FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA

Obrazac AR

IZJAVA o autentičnosti radova

Stranica 75 od 76

Naziv odsjeka: Socijalni rad

Predmet: Izrada master teze

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Mirnesa Ibrić

Naslov rada: Prevenција maloljetničke delinkvencije na području općine Travnik

Vrsta rada: Završni magistarski rad

Broj stranica: 74.

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Potpis

IZJAVA O PLAGIJARIZMU

Kao student drugog ciklusa master studija na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu potpisujem izjavu da sam upoznata sa Zakonom o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo i Etičkom kodeksu Univerziteta u Sarajevu.

Ovom izjavom potvrđujem da sam magistarski rad napisala samostalno i koristeći se isključivo navedenom literaturom te da ovaj rad nije korišten pri bilo kakvom drugom ocjenjivanju.

Saglasna sam da jedan primjerak mog rada bude javno dostupan preko biblioteke Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.

Mjesto/datum: _____

Potpis: _____